

**HUMANITET
UPARTISKHET
NØYTRALITET
UAVHENGIGHET
FRIVILLIGHET
ENHET
UNIVERSALITET**

Kriminalomsorg
Verdal fengsel

FELLESSKAP OG FØRSTEHJELP.

EVALUERINGSRAPPORT

Norges Røde Kors
Postboks 1, Grønland
0133 Oslo
Norge

E-post: post@redcross.no

Webadresse: www.rodekors.no

Forfattere: Carola Ruud og Mina Aasgaard Jenssen

Design: Wittusen & Jensen

Foto: Røde Kors

TAKK

Norges Røde Kors vil utrette en stor takk til Stavanger fengsel, Stavanger Røde Kors, Verdal fengsel og Verdal Røde Kors som uten økte ressurser har kastet seg inn i prosjektet med et stort engasjement.

Tusen takk til alle de frivillige som har vært pionerer i arbeidet, som har stolt på oss og utfordret oss til å finne gode løsninger. Ikke minst hadde dette prosjektet ikke vært mulig å få til uten støtten fra Stiftelsen Dam.

INNHold

Takk	3
Innhold	4
SAMMENDRAG	6
KAPITTEL 1	7
Bakgrunn for prosjektet	7
Målsetting og målgruppe	7
Målsetting	7
Målgruppe	8
KAPITTEL 2	9
Prosjektgjennomføring	9
Økonomi	9
Organiseringen i prosjektet	9
Fremdrift	9
KAPITTEL 3	11
Metode	11
Etableringen av pilotene	11
Metoden i praksis	11
Rekrutteringsfasen	12
Opplæringsfasen	13
Modulene	13
Gjennomføring av opplæringen	14
Godkjente frivillige	14
Veiledning fra Røde Kors lokalforening	15
Ressursgruppen	16
Samarbeid med lokalforeningen	17
Aktivitetsfasen	18
Fellesskap	21
Helse	22

KAPITTEL 4	24
Resultater	24
Påvirkningsmodellen	25
Individnivå - Frivillig i fengsel	26
Mestring og utvikling	26
Brukermedvirkning	28
Førstehjelpskunnskaper	29
Mellommenneskelig nivå - Andre innsatte	30
Brukermedvirkning	30
Tillitsvalgte og kontaktutvalget	32
Førstehjelpskunnskaper	33
Gruppenivå – Fellesskapet	34
Fellesskap og sosial inkludering	34
Fengselsmiljøet	36
Lokalt nivå	37
Fengselet	37
Frivillige i fengsel som ressurs	38
Samarbeid på tvers i fengselet	38
Røde Kors lokalforening	39
Samfunnsnivå	40
Kriminalomsorgen	40
Norges Røde Kors	40
KAPITTEL 5	41
Oppsummering	41
Resultatene oppsummert	41
Måloppnåelse	42
Viktige læringspunkter	43
Veien videre	44

SAMMENDRAG

Prosjektet *Fellesskap og førstehjelp* har i to år, fra 1. september 2020 til 31. august 2022 vært gjennomført som en pilot i Verdal og Stavanger fengsel, henholdsvis et lav- og et høysikkerhetsfengsel. Bakgrunnen for prosjektet er utfordringer knyttet til innsattes fysiske og psykiske helse, og særlige utfordringer med rus og overdosefare i tiden rett etter løslatelse. Prosjektet ble igangsatt med mål om; *å gi innsatte i fengsel mulighet, støtte og kompetanse til å motta og formidle livreddende kunnskap, og å bedre egen og andre innsattes helsesituasjon under og etter soning.*

Metoden brukt i prosjektet har blitt hentet fra en internasjonal Røde Kors modell, som i 2009 ble tatt i bruk av Irsk Røde Kors i irske fengsler. Metoden går ut på å gi frivillige i lokalsamfunn kunnskap om hvordan de kan hjelpe seg selv og de rundt seg med helselaterte utfordringer. Ved å gi ressurspersoner i lokalsamfunn enkle verktøy blir de i stand til selv å ta kontroll over egen helsesituasjon og håndtere sine helsebehov.

Fellesskap og førstehjelp har gitt utvalgte innsatte i Verdal og Stavanger fengsel mulighet til å bli utdannet, og arbeide som Røde Kors frivillige i fengsel, og å representere sitt lokalsamfunn innenfor murene. De har fått verktøy til å kartlegge behov, planlegge og gjennomføre aktiviteter og tiltak. Dette gir innsatte mulighet til å hjelpe seg selv, ta styring og påvirke beslutninger som angår dem og andre innsatte i fengselet. Gjennom tett oppfølging av lokalforeningen i Røde Kors og en ressursgruppe i fengselet har de frivillige gjennomført aktiviteter med fokus på å bedre helse- og førstehjelpskunnskaper i fengselet, i tillegg til et særlig fokus på sosial inkludering og fellesskap.

Prosjektet har hatt positive effekter på flere nivåer. På individnivå viser evalueringen at frivillige i fengsel opplever rollen som en arena for mestring og positiv personlig utvikling. De øker sin kompetanse om helse og førstehjelp, i tillegg til opplevelsen av økt brukermedvirkning i fengselshverdagen. Etter utviklingen av tilpasset opplæring av

kursholdere i førstehjelp har de frivillige i Verdal fengsel organisert egne førstehjelpskurs for andre innsatte. Alle de innsatte i fengslene opplever at de får økt brukermedvirkning og økt førstehjelpskunnskap gjennom det arbeidet de frivillige gjør. På gruppenivå har særlig Verdal fengsel opplevd at prosjektet har hatt positiv effekt for opplevelsen av et fellesskap og sosial inkludering i fengselet. Innsatte og ansatte rapporterer om et bedre fengselsmiljø. Det gjelder også i fengselet som helhet, de innsatte opplever bedre miljø og atferd, og de ansatte opplever en større ro blant de innsatte.

De frivillige oppleves som en ressurs i fengselet og har opparbeidet seg mye tillitt, både fra ansatte og andre innsatte. Prosjektet og de frivillige i fengslene har vært med på å flytte grenser, utfordre rutiner i fengslene, og har vært med på å endre holdninger blant ansatte. Det har betydning for den overordnede samtalen om muligheter for brukermedvirkning både i kriminalomsorgen og i Røde Kors.

Graden av effektene av prosjektet er noe ulikt mellom fengslene og fremstår ofte størst i Verdal fengsel. Dette har trolig å gjøre med ulike forutsetninger og ulike utgangspunkt. Særlig har sikkerhetsnivåene formet arbeidsmetode og aktivitetene i fengslene. I Verdal fengsel har arbeidsforholdene til de frivillige skapt rom for en jevnere flyt av frivillige og organisering av aktiviteter. Det betyr ikke at prosjektet er *mer vellykket* i Verdal fengsel enn i Stavanger fengsel.

Modellen som er brukt i prosjektet er en meget fleksibel modell som kan tilpasses alle former for lokalsamfunn. Den må likevel tilpasses hver kontekst, hvert land og hvert fengsel. Slik må modellen tilpasses nye fengsler som skal innføre den, men for veien videre har erfaringene fra piloten gitt Norges Røde Kors og Kriminalomsorgen viktige læringspunkter i organisering og drift.

KAPITTEL 1

Bakgrunn for prosjektet

Innsatte i norske fengsler er en befolkningsgruppe som er spesielt utsatt for skader, ulykker og akutte sykdommer. Helsetjenesten i fengsel jobber primært reaktivt og har lite kapasitet til å arbeide med forebyggende helsetiltak. Mange innsatte har også store utfordringer med rus. Hvert år dør omtrent 270 personer av overdoser i Norge. Antallet er svært høyt sammenlignet med andre europeiske land, og dette er et stort samfunnsproblem. For innsatte starter den forhøyede risikoen for overdosedød umiddelbart etter endt soning og er høyest de første dagene. En studie fra Senter for rus- og avhengighetsforskning (SERAF) fra 2017 viser at overdoser utgjør hele 85% av dødsfallene som skjer innen en uke etter endt soning¹.

Dette var bakgrunnen for at Kriminalomsorgen og Helsedirektoratet i 2017 startet prosjektet Overdosedødsfall (ODD), hvor de innsatte i risikogruppen blant annet får opplæring i førstehjelp og kameratredning. Flere fengsler i prosjektet hadde utfordringer med å få etablert førstehjelpsopplæringen og flere tok kontakt med Røde Kors lokalt for å få gjennomført førstehjelpskurs, noe lokalforeningen ofte ikke hadde kapasitet eller ressurser til å bistå med. Det var behov for å finne en bærekraftig modell for fengslene og lokalforeningene som ga tilgang til kompetanse og kapasitet for å sikre at førstehjelpskurs ble gjennomført regelmessig.

Dette dannet bakgrunnen for prosjektet Fellesskap og førstehjelp. Etter å ha funnet inspirasjon i det irske Community Based First Aid in Detention, ble prosjektet startet som pilot i Verdal fengsel og Stavanger fengsel. Modellen

baserer seg på å bruke ressursene som allerede finnes i fengselet de innsatte. Ved å gi opplæring til utvalgte innsatte kan de selv drive helsefremmende arbeid og gjennomføre førstehjelpsundervisning i sine fengsler. De frivillige får gjennom arbeidet anledning til å bedre egne og andre innsattes kunnskaper om helse og førstehjelp, for å forebygge blant annet overdosedødsfall etter løslatelse.

Målsetting og målgruppe

Målsetting

Målsettingen i prosjektet er; *Å gi innsatte i fengsel mulighet, støtte og kompetanse til å motta og formidle livreddende kunnskap, og å bedre egen og andre innsattes helsesituasjon under og etter soning.*

Videre ble følgende delmål satt for prosjektet:

- Redusere risikoen for overdosedødsfall etter løslatelse ved å sikre at alle innsatte skal få tilbud om førstehjelpsundervisning.
- Sikre bærekraft i prosjektet ved å utdanne kursholdere blant de innsatte.
- Bistå helsetjenesten i fengsel med forebyggende helsetiltak i fengselet.

Innsatte er en vanskelig gruppe å nå, men et prosjekt som Fellesskap og førstehjelp gir dem mulighet for selv å kunne skape positiv endring der de er, og gi dem en kompetanse de kan ta med seg videre etter løslatelse.

¹ Bukten, A. mfl. (2017). High risk of overdose death following release from prison: variations in mortality during a 15-year observation period, *Addiction*, 112(8), s. 1432–1439.

Og [Høy overdosefare etter løslatelse fra fengsel - Senter for rus- og avhengighetsforskning \(uio.no\)](#).

Målgruppe

I norske fengsler soner det til enhver tid i overkant av 3000 innsatte. Undersøkelser viser at de utgjør en gruppe med en kraftig opphopning av levekårsproblemer. Særlig er det avdekket utbredte problemer med rus, fysisk helse og psykiske vansker, i tillegg til store sosiale mangler².

Landets innsatte er fordelt på 33 fengselsenheter, med totalt 58 operative fengsler. I underkant av 70 prosent av plassene er på høy sikkerhet. Målgruppen i pilotprosjektet har vært innsatte i Stavanger fengsel og Verdal fengsel.

Stavanger fengsel er et høysikkerhetsfengsel med 68 soningsplasser fordelt på avdelinger for ordinær soning, varetekt, rusmestring og egen kvinneavdeling. Ved oppstarttidspunktet for prosjektet var Stavanger fengsel et mannsfengsel, men under pilotperioden ble kvinneavdelingen gjenopprettet. Av den grunn har prosjektets målgruppe vært fengselets mannlige innsatte. Kvinnelige innsatte i Stavanger fengsel har under piloten hatt mulighet til å delta på fellestiltak de frivillige har gjennomført, men har ikke hatt mulighet til å bli frivillige.

Stavanger fengsel prioriterer innsatte som er i varetekt eller domfelte med kortere straffer. Fordi innsatte i høysikkerhetsfengsler er underlagt strengere kontroll av hensyn til nettopp

sikkerhet, vil deres hverdag og muligheter for aktivitet se noe annerledes ut enn for innsatte i et lavsikkerhetsfengsel. Når innsatte ikke er i arbeid, på skole eller deltar på fritidsaktiviteter under tilsyn av fengselsbetjenter, skal de være innelåst på sine celler.

Verdal fengsel er på sin side et lavsikkerhetsfengsel med 60 soningsplasser. På lavere sikkerhetsnivå soner innsatte som er overført fra fengsler med høyere sikkerhetsnivå som en del av deres soningsprogresjon, eller innsatte som soner relativt korte dommer. Sikkerhetsnivået betyr at Verdal fengsel til sammenlikning har færre fysiske sikkerhetstiltak enn Stavanger fengsel. I lavsikkerhetsfengsler låses innsatte ikke inn på cellen sin, og de har mulighet til å være sammen uten tilsyn.

Prosjektets målgruppe er altså innsatte menn som soner på to ulike sikkerhetsnivåer i Stavanger og Verdal fengsel, som alle i hovedsak soner relativt korte dommer.

I denne rapporten vil vi skille mellom frivillige i fengsel og frivillige i lokalforening. De frivillige i fengselet er innsatte som har gjennomført opplæring og som er godkjent som Røde Kors frivillige mens de er i fengselet. Frivillige i lokalforeningen er personer som er godkjent som frivillige i andre aktiviteter tilknyttet lokalforeningen.

2 Revoll, M. K. (2015) *Innsattes levekår 2014: Før, under og etter soning*. Statistisk Sentralbyrå.

KAPITTEL 2

Prosjektgjennomføring

Økonomi

Prosjektet er finansiert av Stiftelsen Dam, i tillegg til egen finansiering fra Norges Røde Kors. Midlene har dekket en 100% prosjektlederstilling og innkjøp av undervisningsmateriell, kontorutstyr til de frivillige i fengselet, midler til aktiviteter i fengslene og førstehjelpsutstyr - førstehjelpsdukker, øvelse-hjertestarter, puste-dukker og førstehjelpstasjoner til bruk i Stavanger og Verdal fengsel.

Under prosjektperioden har det vist seg behov for tilgang til aktivitetsmidler lokalt, som de frivillige i fengselet kan bruke av når de skal arrangere aktiviteter i fengselet. Det er svært lite rom økonomisk for å få midler til innkjøp fra fengselet selv og det er derfor blitt overført kr. 20 000 per år til lokalforeningen slik at de selv kan gå til innkjøp av premier, popkorn, kaffe og vaffelrøre. Dette er et viktig læringspunkt for videre organisering av arbeidet.

Organiseringen i prosjektet

Prosjektet har blitt ledet av prosjektleder ansatt i Stavanger Røde Kors. Det har vært viktig at prosjektet er forankret i lokalforeningsleddet i Røde Kors, med tett kontakt til enhetene i Kriminalomsorgen. Nasjonalkontoret til Norges Røde Kors har utviklet opplæringsmaterialet, gitt faglig støtte og bistått operativt ved behov.

Det ble etablert en nasjonal styringsgruppe for å bistå faglige og organisatoriske utfordringer innenfor Røde Kors og Kriminalomsorgen, med representanter fra Kriminalomsorgen Region Sør-Vest og Norges Røde Kors.

I tillegg til den nasjonale styringsgruppen ble det opprettet en gruppe med erfaringskonsulenter som er tidligere innsatte i Stavanger fengsel. De

har vært deltakere i Nettverk etter soning i Røde Kors og har bistått prosjektleder med utvikling av spørreundersøkelsen som ble brukt til måling av resultater fra prosjektets oppstart.

Lokalt har det blitt etablert en ressursgruppe i hvert fengsel som består av representanter fra fengselsledelsen, sikkerhetsansvarlig, Helseavdelingen, Skoleavdelingen, Røde Kors lokalforening og de frivillige i fengselet.

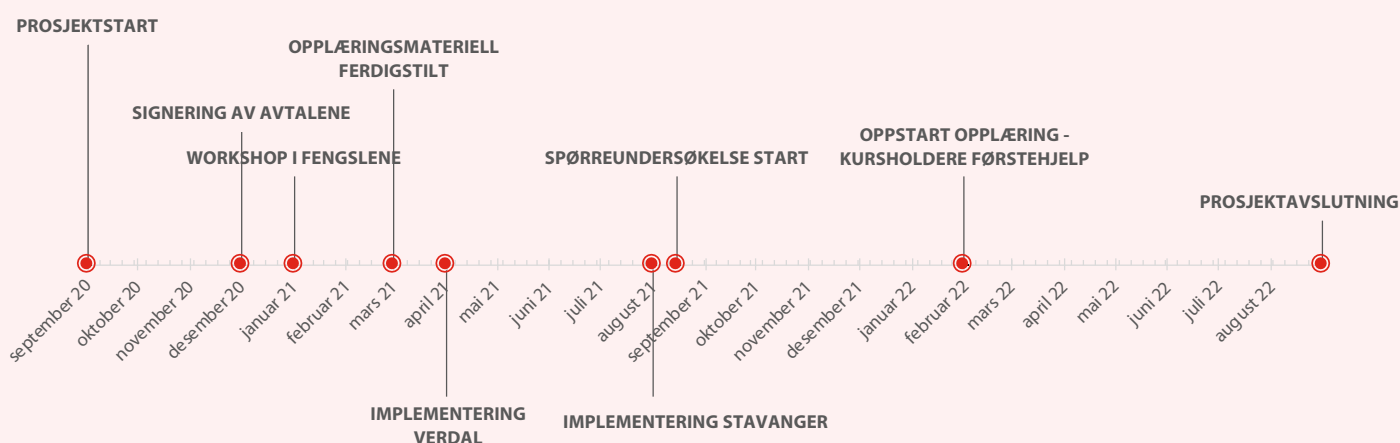
I hvert av fengslene har det blitt etablert en driftskoordinator i fengselet og en drifts-koordinator i lokalforeningen. Driftskoordinatoren i fengselet har ansvar for å tilrettelegge for arbeidet til de frivillige i fengselet og å være kontaktpunkt for samarbeidet med Røde Kors. Driftskoordinatoren i lokalforeningen har ansvaret for å organisere arbeidet i Røde Kors og sikre opplæring, veiledning og oppfølging av de frivillige. I Stavanger var det tilbakeføringskoordinatoren i fengselet og prosjektleder i Stavanger Røde Kors som hadde rollen som driftskoordinator. I Verdal var det også tilbakeføringskoordinatoren i fengselet som var driftskoordinatoren i fengsel, men det var lokalforeningsleder i Verdal Røde Kors som hadde rollen som driftskoordinator.

Fremdrift

Prosjektets opprinnelige oppstartsdato var 1. januar 2020, og tiden frem til mars 2020 ble brukt til å forberede oppstart av prosjektet i fengslene. Det ble raskt klart at fremdriften ikke ville være mulig å opprettholde etter 12. mars 2020, på grunn av pandemisituasjonen i Norge. Derfor ble prosjektstart utsatt til 1. september 2020.

Fremdriften i prosjektet har vært preget av periodevis strenge smittevernstiltak og stopp i innsettelse i fengslene. De strenge smittevernstiltakene har blant annet ført til at det i perioder

Tidslinje for prosjekt

har vært svært få innsatte i både Verdal og Stavanger fengsel.

I henhold til fremdriftsplanen skulle implementeringen av prosjektet i Verdal fengsel gjennomføres i januar 2021 og i Stavanger fengsel i mars 2021. Dette måtte utsettes da fengslene

som en del av smittevernstiltakene innførte stopp i alle eksterne besøk fra januar til april 2021. Konsekvensen av dette var en ytterligere forsinkelse i henhold til ny prosjektperiode. Endelig implementering av prosjektet ble i april 2021 i Verdal fengsel og i august 2021 i Stavanger fengsel.

KAPITTEL 3

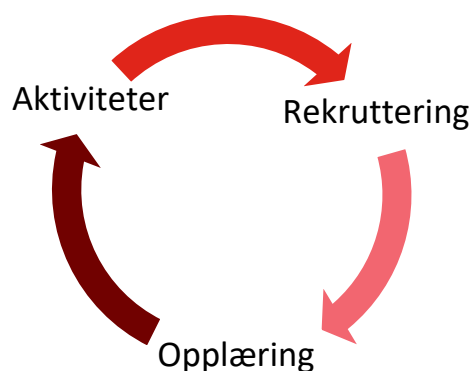
Metode

Inspirasjonen bak Fellesskap og førstehjelp i fengsel ble hentet fra Irland, der en etablert modell kalt *Community Based Health in Detention* har eksistert i fengsler siden 2009. Den er basert på *Community Based Health and First Aid* (CB-HFA) utviklet av det internasjonale forbundet av Røde Kors- og Røde Halvmåneforeninger (IFRC). Det går ut på å gi frivillige i lokalsamfunn kunnskap om hvordan de kan hjelpe seg selv og de rundt seg med helserelaterte utfordringer. Ved å gi samfunn enkle verktøy blir de i stand til selv å ta kontroll over egen helsesituasjon og håndtere sine helsebehov. Målet er å skape sunne, motstandsdyktige lokalsamfunn. I modellen i fengsel ses fengselet som et lokalsamfunn, hvor alle de innsatte, ansatte og eksterne bor og jobber. I lokalsamfunnet rekrutteres det ressurspersoner – frivillige – som gis opplæring og verktøy til å kartlegge behov, planlegge og gjennomføre tiltak og aktiviteter. Det styrker lokalsamfunnets mulighet til å hjelpe seg selv, ta styring og påvirke beslutninger som angår dem.

Fellesskap og førstehjelp har brukt dette prinsippet for å utvikle en CBHFA-modell tilpasset norske fengsler. Materiell utviklet av IFRC, Irsk Røde Kors og Australsk Røde Kors har dannet grunnlaget for prosjektdokumenter, opplæringsmateriell og utviklingen av organiseringen for arbeidet i fengslene. Modellen måtte tilpasses måten norske fengsler er organisert på, at det i snitt er kortere soningstid i fengslene i Norge enn i andre land, at antallet innsatte i norske fengsler er mye lavere enn i andre land og at lokalforeningene er robuste i organiseringen i norsk Røde Kors.

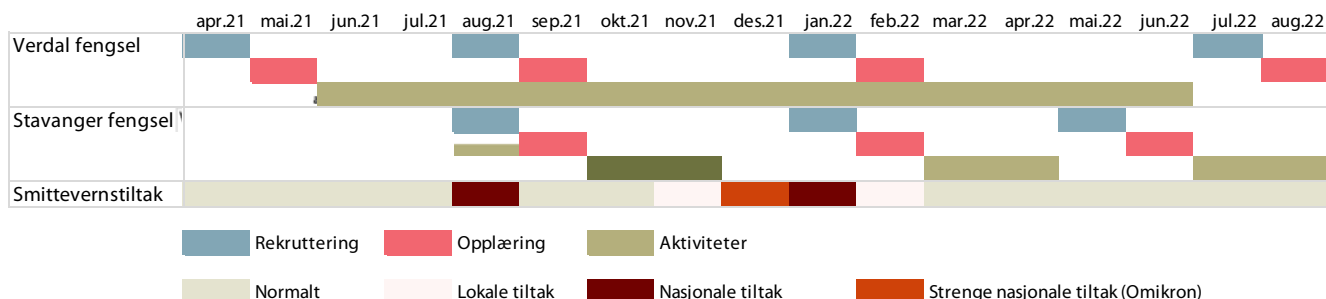
Etableringen av pilotene

Før arbeidet var i gang i fengslene ble det sikret forankring i lokalforeningen gjennom vedtak i lokalstyret og i ledergruppen i fengslene. Ressursgruppene ble etablert, og det ble brukt tid på rolleavklaringer, informasjon til ansatte om prosjektet og samarbeidsmøter. Etter at egne samarbeidsavtaler mellom lokalforeningen og fengselet var blitt signert var det klart for å rekruttere de som skulle bli frivillige i fengselet.

Metoden i praksis

Modellen for Fellesskap og førstehjelp følger tre faser for arbeidet rekrutteringsfasen, opplæringsfasen og fasen for gjennomføring av aktiviteter. Etter implementeringen i Verdal fengsel i april 2021 og Stavanger fengsel i august 2021 fulgte fengslene fasene i hvert sitt tempo. Det ble i Verdal fengsel gjennomført fire slike faseløp under prosjektperioden, og tre faseløp i Stavanger fengsel.

Verdal fengsel har fått til en god overlapping mellom gruppene, slik at erfarne frivillige i fengselet har vært med på opplæring og veiledning av nye frivillige. Dette krever god planlegging i rekrutteringsfasen. Overlappingen har ført til at det har vært mulig å holde aktivitetene i gang også under nye rekrutterings- og opplæringsfaser.

Stavanger fengsel har hatt tydeligere skiller mellom gruppene, og på grunn av perioder med strengere nasjonale smittevernstiltak har rekruttering og opplæring ikke være mulig å gjennomføre med overlapping. Dette har ført til at arbeidet for de frivillige i fengselet til en viss grad har startet på nytt etter hver aktivitetsfase.

Rekrutteringsfasen

I rekrutteringsfasene i Verdal og Stavanger fengsel har driftskoordinatorene i fengselet sikret at informasjon om Fellesskap og førstehjelp gjøres tilgjengelig for alle innsatte. De har hengt opp informasjonsplakater på avdelingene og holdt informasjonsmøter for innsatte hvor en rekrutteringsfilm har blitt vist. Selv om mange innsatte har blitt godt kjent med Røde Kors i fengselet etter hvert som frivillige i fengselet har gjennomført ulike aktiviteter, har det vært nødvendig med målrettet rekruttering fra driftskoordinatorene. For å sikre kontinuitet i frivilligarbeidet har det vært behov for å rekruttere blant de innsatte med lengre dommer.

I noen tilfeller var det spesifikke innsatte som driftskoordinatoren i fengselet mente ville egne seg godt som frivillig og som ble motivert til å melde seg på.

Driftskoordinatoren i fengselet har samlet inn alle påmeldingene fra innsatte, og har sammen med driftskoordinatoren i Røde Kors gjennomgått aktuelle kandidater basert på soningslengde, motivasjon og egnethet. Endelig klarering er gjort i samarbeid med fengselsledelsen, som har sett på kriterier som sikkerhet og sammensetning av gruppen.

Totalt har 18 innsatte blitt klarert for opplæring i Verdal fengsel, og i Stavanger fengsel har totalt 22 innsatte vært klarert for opplæring. I perioder har det vært utfordrende å rekruttere egnede frivillige til prosjektet. Både Verdal og Stavanger fengsel innførte i perioder inntaksstopp grunnet høyt smittetrykk i samfunnet. Det førte til et lavt antall innsatte i fengslene, som ga utfordringer med rekruttering. Mens Verdal fengsel var nede i kun 13 innsatte i juni 2020, var Stavanger fengsel nede i 35 innsatte i desember 2021. Dette ser vi i forkant av andre opplæringsrunde i Stavanger som sammenfalt med utbruddet av omikron-varianten. Selv om man ikke hadde noen frivillige igjen for å drifte aktivitetene og det var behov for nye frivillige, måtte rekrutteringen og opplæringen utsettes.

I prosjektperioden har man hatt som mål at alle innsatte som ønsker å delta på opplæringen skal få lov til det, så lenge sikkerheten blir ivaretatt. Bakgrunnen for dette er at opplæringen i seg selv representerer et viktig aktiviseringsstilbud med meningsfullt innhold. De innsatte som har deltatt i opplæringen har vært informert om at det ikke er sikkert at de vil bli godkjent som frivillig. Dette har dessverre skapt noen situasjoner der innsatte har følt seg avvist. Det har ført til at driftskoordinator i Verdal fengsel gjennom prosjektperioden endret strategi, og nå i hovedsak rekrutterer innsatte som vil kunne bli godkjent som frivillige etter opplæringen.

Opplæringsfasen

Målet med opplæringen er å gi de innsatte nødvendige kunnskap og kompetanse for å gjennomføre aktiviteter og tiltak i fengselet, og samtidig gjøre dem best mulig rustet og trygge i deres rolle som Røde Kors frivillige.

Alt kursmateriell har blitt utviklet av Norges Røde Kors. Deler av materialet er hentet fra IFRC, oversatt og tilpasset den norske konteksten. Kursdeltakerne gjennomgår et opplæringsprogram delt opp i fem moduler.

Opplæringsprogrammet gjennomføres med kursdager over 3-5 uker, avhengig av kapasitet og ressurser. I Stavanger fengsel har man valgt å korte ned opplæringsperioden av hensyn til kapasitet og en hyppig utskiftning av innsatte, for å sikre at de frivillige får tid til å gjennomføre aktiviteter etter opplæringen, før de eventuelt blir overført eller løslatt.

Modulene

Modul 1 er en introduksjon av organisasjonen Røde Kors, dens opprinnelse og historie, prinsip-

per og arbeid, i tillegg til en innføring i det å være frivillig. Hensikten med modul 1 er å gi deltakerne samme opplæring som enhver annen som vil bli frivillig i Røde Kors. Det skal gi dem en forståelse av hva de er med på og hva som vil forventes av dem. Det skal også kunne gi en opplevelse av å være en del av noe større utover prosjektet i fengsel – å være del av en stor organisasjon som finnes og arbeider både lokalt, nasjonalt og internasjonalt.

Modul 2 gir opplæring i kommunikasjonsferdigheter og effektiv kommunikasjon. Den fokuserer på kommunikasjon mellom individer i fengselet, som kommunikasjonsteknikker og -barrierer. Videre lærer deltakerne teknikker for å engasjere og involvere fengselets innsatte og ansatte. Samarbeid og brukermedvirkning er nøkler i modulen. Kursdeltakerne lærer å identifisere ressurser som finnes i fengselet, å involvere disse i prosjekter og å lære seg verktøy de kan bruke for å sikre at innsatte får bli aktive deltakere i sin hverdag i fengselet.

Modul 3 handler om atferd og atferdsendring. Hvordan endre negativ atferd og usunne vaner, og hvordan støtte og motivere andre. Her vises det til en trinnmodell med fem trinn som danner veien mot atferdsendring. Under tema om sosial påvirkning introduseres deltakerne for en påvirkningsmodell. Den handler om hvordan man kan påvirke andre, og hvordan man selv blir påvirket på ulike nivåer – alt fra individnivå til samfunnsnivå.

Modul 4 er kurs i praktisk førstehjelp og psykososial førstehjelp. Begge kursene er obligatoriske for alle frivillige i Røde Kors og er utarbeidet av Norges Røde Kors.

I praktisk førstehjelp lærer kursdeltakerne sentrale temaer i livreddende førstehjelp:

- bevissthet om hvorfor det er viktig å sikre seg selv og omgivelsene
- innsikt i hvordan en 113-samtale kan forløpe
- kunnskap om sjekk av bevissthet og pust, og deretter igangsette nødvendig tiltak
- ferdighet om og trening i å utføre sideleie og hjerte-lunge redning
- innsikt i hvordan man bør støtte pasienten og andre under en hendelse

Etter at deltakerne selv har gjennomgått kurset blir de trent som kursholdere, der målet er å trygge deltakerne som kursholdere i praktisk førstehjelp. Deltakerne vil da bli i stand til å organisere og gjennomføre førstehjelpsopplæring i fengselet til både innsatte og ansatte.

I kurset psykososial førstehjelp får deltakerne en forståelse for betydningen av fysisk og psykisk nærvær i møte med personer i krise, hvordan man lytter oppmerksomt med en aktiv og støttende holdning og hvordan man best kan møte berørtes ulike følelsesmessige reaksjoner.

Modul 5 gir læring i prosjektledelse. I denne modulen jobber deltakerne praktisk med behovskartlegging og planlegging av deres første aktiviteter i fengselet. Her gjennomgås hele prosjektprosessen fra å vurdere behov, planlegge og gjennomføre aktiviteter, og til slutt evaluere og rapportere. Deltakerheftet som brukes i opplæringen er også en veileder som de frivillige kan bruke når de går i gang med disse prosessene.

Gjennomføring av opplæringen

I Fellesskap og førstehjelp skal ressurspersoner fra fengselet, skoleavdelingen, helseavdelingen og lokalforeningen jobbe sammen for å bidra med

ressurser til arbeidet. Det har vært et ønske at modulene i opplæringen skal gjennomføres av ulike ressurspersoner, avhengig av kapasitet og interesse. Dette skaper eierskap til arbeidet og god kjennskap til hva de frivillige skal igjennom.

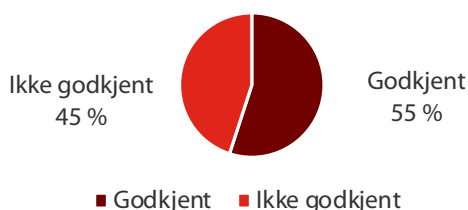
I Verdal fengsel har modul 1, 4 og 5 vært gjennomført av ulike kursholdere fra lokalforeningen. Modul 2 har vært gjennomført av miljøterapeuten i fengselet og modul 3 har vært gjennomført av en lærer fra skoleavdelingen. I Stavanger har det under prosjektperioden vært store utfordringer knyttet til ressursituasjonen i fengselet, hvor både ansatte i fengselet og lærerne på skolen har vært presset på ressurser. Det ble derfor tidlig tatt en beslutning om at lokalforeningen skulle stille med kursholdere for alle modulene. Denne løsningen i Stavanger fengsel har ført til at prosjektet i større grad har vært et Røde Kors-prosjekt som har vært driftet litt utenfor den ordinære arbeidshverdagen til de ansatte. Det er viktig at både betjenter, lærere på skolen, arbeidsdriften og andre relevante aktører i fengselet er godt informert om arbeidet som gjøres. Det gjelder både i rekrutterings- og opplæringsfasen, slik at opplæringen kan planlegges og koordineres på best mulig måte. Driftskoordinatoren i Stavanger Røde Kors har i perioder opplevd at de ansatte ikke vet at det skal foregå kurs eller aktiviteter, eller at de frivillige i fengselet ikke har fått beskjed om at det skal gjennomføres kurs og møter.

Godkjente frivillige

I prosjektperioden har det blitt gjennomført totalt syv opplæringsrunder der 40 innsatte har deltatt på opplæringen.

Gjennom prosjektet har man sett at det er behov for to til tre opplæringsrunder i året, avhengig av

Totalt antall rekruttert til opplæring: 40

hvor hyppig utskiftning det har vært av de frivillige i fengselet. Grunnet frafall har det vært behov for å rekruttere dobbelt så mange innsatte til opplæringen som man har trengt av frivillige. Dette fordi det i prosjektperioden har vært et frafall på 45% fra rekruttering til godkjenning som frivillig.

Det er flere grunner til at innsatte ikke har blitt godkjent som frivillige. Som regel er det knyttet til den naturlige progresjonen i deres straffegjennomføring - overføring til andre fengsler eller straffegjennomføring utenfor fengsel. Enkelte innsatte har også blitt løslatt direkte fra varetekt og dermed ikke fått mulighet til å fullføre opplæringen. I to tilfeller har innsatte først blitt godkjent og etter få dager blitt vurdert som uegnet på grunn av oppførsel eller inntak av rus. I tillegg har man sett flere tilfeller av innsatte som blir godkjent som frivillige og etter kort tid faller fra som følge av løslatelse eller overføring. Det reelle frafallet er høyere når man tar med disse.

Etter endt opplæring har det blitt gjennomført en samtale med de innsatte som har deltatt. Samtalen har som regel blitt gjennomført av driftskoordinatoren i fengselet sammen med driftsordinator i lokalforeningen. Under samtalen har det blitt gitt tilbakemeldinger til de innsatte om hvordan de fungerer i gruppen og hvordan opplæringen har vært. De innsatte blir også spurt om å reflektere over hva som er det viktigste i

rollen som frivillig og om de selv er motivert til å gå i gang med arbeidet.

Veiledning fra Røde Kors lokalforening

Etter at innsatte har blitt godkjent Røde Kors frivillige har de blitt tilknyttet nærmeste lokalforening og dermed et lokalt og nasjonalt nettverk av frivillige utover murene til fengselet. Lokalforeningens rolle har vært å gi de frivillige i fengselet trygghet, veiledning og støtte i rollen som frivillig, samt å inkludere dem i Røde Kors-felleskapet.

I motsetning til andre frivillige i Røde Kors, står de frivillige i fengselet ganske alene med ansvaret, og uten støtteapparatet til Røde Kors som andre frivillige har tilgang til. Det har derfor vært ekstra viktig å sikre en god veiledning og oppfølging av de frivillige slik at de føler seg godt ivaretatt.

Lokalforeningen i Røde Kors knytter en eller to frivillige i lokalforeningen til gruppen frivillige i fengselet, som vil møtes jevnlig. Disse møtene gjennomføres uten at ansatte i fengselet er til stede slik at veiledningsmøtene også kan brukes for å drøfte ting som ikke fungerer eller hvordan de håndterer konflikter eller utfordringer.

Målet for veiledningen er at frivillige i fengselet blir tryggere i rollen og arbeider mer selvstendig, men veien dit kan ta tid og kan by på utfordringer. De frivillige fra lokalforeningen skal bistå dem på den reisen. De frivillige i fengselet utøver sin frivillige innsats i en spesiell situasjon. De må mestre en god balanse mellom å være innsatt og frivillig til alle døgnets tider.

I Verdal fengsel har lokalforeningsleder fungert som veileder for de frivillige i fengselet. Hun har vært en viktig sparringspartner for de frivillige,

særlig i startfasen av prosjektet. Den første gruppen frivillige i Verdal opplevde å bli møtt med en del spørsmål og skepsis da de satte i gang med aktivitetene. Dette skapte en del frustrasjon, og veiledningen ble en viktig arena for å sette ting i perspektiv og finne alternative gjennomføringsformer for aktivitetene.

I Stavanger fengsel har veiledningsmøtene vært helt avgjørende for de frivillige i fengselet. På grunn av sikkerhetsrutiner i fengselet har de frivillige ikke hatt mulighet til å arbeide sammen på egenhånd. Dette har vært løst ved at en frivillig eller ansatt fra lokalforeningen har vært til stede i fengselet en til to ganger per uke. Veiledningsmøtene har derfor båret preg av å være arbeidsmøter for å jobbe med planlegging av aktiviteter, ikke ren veiledning av de frivillige.

Ressursgruppen

For å sikre veiledning, ressurser og beslutningslinjer for de frivillige i fengselet ble det etablert en ressursgruppe. Ressursgruppen har ansvar for at aktivitetene i regi av de frivillige er i tråd med målsettingen til Fellesskap og førstehjelp, at den er i overensstemmelse med Kriminalomsorgens og Røde Kors verdisyn, og at aktivitetene gjennomføres på en trygg og god måte. Ressursgruppen sikrer et samarbeid og kommunikasjon mellom alle parter i fengselet, og en arena for reell medvirkning og likeverdig deltakelse for de frivillige. Det første ressursgruppemøtet i Verdal fengsel var første gang fengselsledelsen hadde sittet rundt samme bord med innsatte for å drøfte helseutfordringene i fengselet. Ressursgruppen har sikret en viktig plattform for de frivillige til å bidra til brukermedvirkning i fengselet.

På bilde fv; Driftskoordinator i Verdal fengsel, frivillig i fengselet og lokalforeningsleder Verdal Røde Kors.

Ressursgruppen er satt sammen av representanter fra de ulike delene av fengselet som er naturlige ressurser i fengselet. Som et minimum må representanter fra fengselsledelsen, sikkerhetsansvarlig, helseavdelingen, skoleavdelingen, driftskordinator i fengselet, driftskordinator i lokalforeningen og de frivillige i fengselet være medlemmer av ressursgruppen. Andre deler av fengselet kan knyttes til ressursgruppen alt etter hva ressursene i fengselet tillater. For eksempel var miljøterapeut tilknyttet ressursgruppen i Verdal fengsel. Det som er avgjørende er at medlemmene i ressursgruppen har de fullmakter som er nødvendig for å kunne ta beslutninger.

Møtene i ressursgruppen har blitt holdt med jevne mellomrom. I Verdal fengsel har ressursgruppemøtene vært gjennomført hver femte uke, og i Stavanger fengsel omtrent en gang i måneden, og oftere ved behov.

To representanter fra de frivillige har ansvaret for å være ordstyrer og referent i møtene. Det er de frivillige i fengselet som utarbeider agenda og sakspapirer for møtet, det kan for eksempel være handlingsplaner, prosjektbeskrivelser eller rapporter. Alle aktiviteter som planlegges og settes i gang i fengselet diskuteres og godkjennes i fellesskap i ressursgruppene.

Ressursgruppen fungerer som et verktøy for de frivillige i fengselet. I ressursgruppemøtene kan forslag om aktiviteter eller tiltak drøftes, man kan sikre god framdrift og at nødvendige avklaringer er på plass for at planer kan gjennomføres. I tillegg har ressursgruppen hatt en veiledningsfunksjon for de frivillige ved at de kan gi råd, informasjon og avklaringer for å unngå urealistiske forventninger som kan skape frustrasjon. De ulike medlemmene av ressursgruppen sitter med hver sin unike kompetanse

og kunnskap om fagfelt som er nyttige inn i arbeidet de frivillige skal gjøre. For eksempel har sykepleierne bidratt med viktige innspill til helsekampanjer, og lærerne på skolen har bistått med å lage plakater og brosjyrer.

I Stavanger fengsel oppleves ressursgruppen som en viktig arena for kommunikasjon og samarbeid; *«møtene har vist oss at flere av de frivillige klarer å ta frem ressurser i samarbeidet som vi ikke har registrert hos dem tidligere. De er tydelige og konstruktive i dialog med ressursgruppen.»*

I Verdal fengsel har de frivillige opplevd et sterkt eierskap til ressursgruppen. De opplever at det er «deres» møte og bruker mye tid på å forberede sakspapirene til møtene. Dette gir dem en arena for å øve på viktig kompetanse for arbeidslivet som møteledelse og møteadministrasjon, men ikke minst at de ansvarliggjøres og gis tillitt. I Stavanger fengsel har ressursgruppen møttes regelmessig selv om det i perioder ikke har vært aktive frivillige i fengselet. Det har vært viktig å opprettholde møtene for å sikre kontinuitet i arbeidet.

Samarbeid med lokalforeningen

Som medlem i ressursgruppen er driftskordinatoren i Røde Kors en viktig bro mellom lokalforeningen og fengselet. Dersom det er ting som må ordnes på utsiden av murene er det som regel driftskordinatoren som ordner det. Det kan være innkjøp av kontormateriell og førstehjelpsutstyr eller å ta kontakt med kursholdere og foredragsholdere.

Med koblingen til lokalforeningen blir de frivillige tilknyttet et stort støtteapparat som blant annet kan bistå med søknader til private stiftelser og næringslivspartnere. De frivillige i

Verdal gjennomførte blant annet helseprosjektet «Solvett» med fokus på forebygging av hudkreft og bruk av solkrem. Solkremen som kan kjøpes gjennom butikken i fengselet koster 270 kroner, som utgjør en halv ukelønn for mange av de innsatte som får betalt 76 kroner per dag. De frivillige søkte derfor Stiftelsen Dam Ekspres om midler til å dekke innkjøp av solkrem som de kunne dele ut. Stiftelsen Dam Ekspres er et tilskuddsprogram som er eksklusivt for Stiftelsen Dams medlemsorganisasjoner blant annet Røde Kors. Programmet gir muligheten til å søke om midler til mindre prosjekter med en søknadsramme på 30 000 kr. De frivillige i fengselet skrev selv søknaden, og driftskoordinator førte søknaden inn i søknadsskjemaet på nettet. De frivillige ble tildelt 10 000 kroner til prosjektet.

Samarbeidet med lokalforeningen gir også de frivillige tilgang til en stor portefølje med kurs og kompetanseheving som Røde Kors har utviklet. I tillegg til opplæringen de frivillige får i fengselet kan de få kurs i organisasjon og ledelse, beredskap og pedagogikk. De frivillige i Verdal fengsel ble blant annet invitert til å delta på kurset «Førstehjelp ved selvmordsfare» da lokalforeningen arrangerte kurset for sine frivillige. De frivillige i fengselet fikk da mulighet til å dra ut på fremstilling fra fengselet for å delta på kurset på Røde Kors-huset i Verdal.

Aktivitetsfasen

Når de frivillige i fengselet arbeider med kartlegging, planlegging og organisering av aktiviteter og tiltak møtes de og jobber sammen som et team. Arbeidsforholdene for de frivillige har vært preget av sikkerhetsnivået og logistikken i fengslene. Dette har vært ulikt i Verdal og Stavanger fengsel, særlig har sikkerhet vært et sentralt hensyn i Stavanger fengsel. I Verdal har de

frivillige i prosjektperioden etablert et eget Røde Kors-kontor. Der har de en arbeidsplass og tilgang på PC og printer, oppbevaringsplass for førstehjelpsutstyr og annet materiell. Kontoret ligger tilknyttet treningsrommet og aktivitetsrommet i fengselet, der innsatte tilbringer mye av fellesskapstiden på kvelden og i helgene. Plasseringen åpner for at det er lavere terskel for de andre innsatte å ta kontakt med de frivillige, for å spørre om ting eller bare for å be om et plaster. De innsatte i Verdal fengsel har en større frihet til å møtes på kveldstid utenfor avdelingene sine, og fordi de selv disponerer Røde Kors-kontoret, gir det dem gode tilrettelagte arbeidsforhold og muligheter til et selvstyrt og effektivt arbeid.

I Stavanger har hensynet til sikkerhet, logistikk og bygningsmassen i fengselet gjort at de frivil-

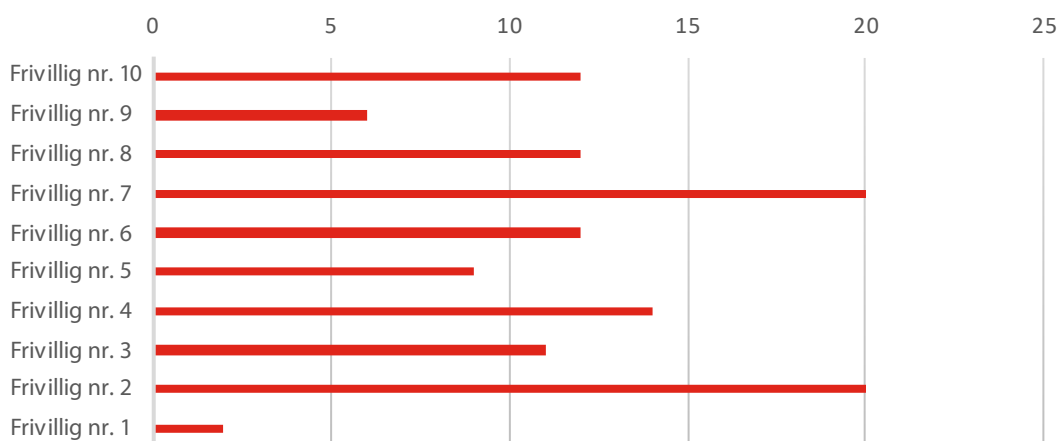
lige ikke har fått samme arbeidsforhold som i Verdal fengsel. De frivillige i Stavanger har vært avhengig av å ha driftskordinator fra Røde Kors eller annen frivillig fra lokalforening til stede for å kunne møtes for å jobbe med aktivitetene. Frivillige i Stavanger har heller ikke et eget kontor og har ikke hatt automatisk tilgang på utstyr som PC og printer. Som en midlertidig løsning har en av de frivillige hatt tilgang til en egen skole-PC som gruppen har kunnet bruke, men kun så lenge den frivillige var aktiv i fengselet. De frivillige i Stavanger fengsel er i større grad avhengig av driftskordinatorne i fengselet og i Røde Kors for å hjelpe dem med driften. Dette gjør at de frivillige i Stavanger har uttrykt å oppleve å være mer passive i arbeidet, ved å vente på avklaringer og på at andre må hjelpe dem med oppgavene.

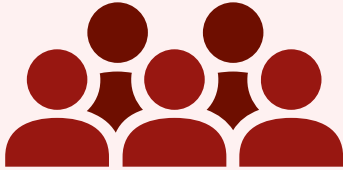
I tillegg til utfordringene med arbeidsforholdene for de frivillige i Stavanger, har det vært utfordringer knyttet til hyppig utskiftning av de frivillige. I Stavanger fengsel er det totalt 11 frivillige som har blitt godkjent som frivillige etter opplæringen, men en av disse ble vurdert som uegnet etter kun noen dager.

I diagrammet under vises en oversikt over antall uker de frivillige i Stavanger fengsel har vært aktive i prosjektperioden, frem til de enten har blitt overført til annen soningsenhet, løslatt fra fengselet eller til pilotprosjektets sluttdato. Periodene varierer fra 2 uker og opp til 20 uker. Gjennomsnittlig gir det i underkant av 12 ukers innsats som frivillig i Stavanger fengsel. I oversikten har vi utelatt å igjen telle med to frivillige som etter å ha vært med i den første opplæringsrunden ble løslatt, men senere kom tilbake til Stavanger fengsel i varetekt og igjen fikk bli frivillige. De gjennomførte ikke opplæringen på nytt.

Den begrensede tiden de frivillige har vært aktive i Stavanger fengsel og en tidvis manglende overlapp har hatt betydning for hva de har kunnet få til. Verdal fengsel har de siste årene fått en større andel av innsatte som soner lengre dommer og dermed hatt bedre forutsigbarhet knyttet til utskiftningen av innsatte. De har funnet en god rytme for å rekruttere, lære opp og få på plass nye frivillige før alle eksisterende har takket av.

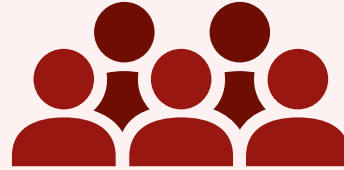
Antall uker som frivillig Stavanger fengsel

VERDAL

- Førstehjelpskurs
- Håndvaskkampanje og installering av ekstra vask
- Movemberkampanje
 - oppfordring til prostatasjekk
 - bartek konkurranse
 - bartekafé
- Markering av overdosedag
- Informasjonsmøter for nye innsatte
- Informasjonsskriv med viktige tidspunkter
- Kinokveld
- Turneringer:
 - sjakk, dart, bordtennis
- Bålcaffe
- Trimbingo
- Quiz
- Solvettkampanje
- Kjøkkenhageprosjekt
- Vaksineringskampanje
- Søppelsortering og pantestystem

STAVANGER

- Førstehjelpskurs
- Håndvaskkampanje
- Movemberkampanje
 - besøk fra kreftforeningen
 - besøk fra Stavanger-sexologene
 - frisørtime
- Markering av overdosedag
- Markering av frivillighetens dag
- Markering av Røde Kors-dag
- Julekort med bilder til familie
- Kinokveld
- Frisørdager
- Turneringer:
 - sjakk
 - volleyball
- Vaffel- og spillkveld for varetektsavdeling
- Grilling

Frivilligruppene i de to fengslene har derfor hatt noe ulike forutsetninger for sitt arbeid, som kan ha hatt betydning for hva de har fått til av arbeid og dermed aktiviteter i fengselet. Til tross for dette, og til tross for en prosjekttid preget av utfordringer med pandemi, har begge fengslenes frivillige gjennomført flere tiltak og aktiviteter. Nedenfor følger en uttømmende liste over aktiviteter gjennomført under pilotperioden.

En viktig forutsetning for Fellesskap og første-hjelp er at det er de frivillige i fengselet som selv skal styre hvilke behov som skal dekkes innenfor temaet helse. Ressursgruppen og lokalforeningen i Røde Kors kan komme med innspill eller forslag, men det er de frivillige i fengselet som tar beslutningen om hva de faktisk ønsker å gjennomføre. Tidlig i prosjektet var det en bekymring for at forslagene til de frivillige ville være utenfor mandatet deres, men opplevelsen til fengselsledelsen har vært positiv: *«Tiltakene som ble foreslått av de frivillige var produktive og hensiktsmessige. De ser fengselet i en større helhet enn egen hverdag.»*

På listen over aktiviteter som er gjennomført i Verdal og Stavanger fengsel er også noen av arrangementene initiert og avholdt av andre enn de frivillige i fengselet. Ett eksempel er markeringen av Røde Kors-dagen i Stavanger fengsel, der de frivillige i fengselet bisto lokalforeningen i organiseringen av dagen. De aktivitetene og tiltakene på listen som de frivillige selv har planlagt og organisert, kan deles inn etter kategoriene *fellesskap* og *helse*.

Fellesskap

Underveis i prosjektperioden har de frivillige i Verdal fengsel utviklet særlig fokus på fellesskapet i fengselet. De så at en av de utfordringene de hadde i fengselsmiljøet var et høyt antall innsatte som soner korte dommer.

Disse innsatte engasjerte seg lite i å bidra til et bedre miljø i fengselet og sto for mye av hærverket og forsøplingen i fengselet. De frivillige gjennomførte en kartlegging av konsekvenser dette hadde og iverksatte tiltak deretter. Viktigheten av fellesskap og fengselsmiljø er i tråd med målsettingen for prosjektet, fordi det er helsefremmende for psykisk helse. Effekten av arbeidet for å bedre fellesskapet og fengselsmiljøet i Verdal fengsel vises nærmere i kapittel 4.

Flere av aktivitetene som er gjennomført i Verdal fengsel i prosjektperioden har hatt fellesskap og sosial inkludering som formål. De frivillige i fengselet skrev i årsberetningen for 2021 at hovedmålet for aktivitetene er å bidra til et bedre fellesskap for de innsatte i fengselet, og å få i gang sosiale tiltak som kan gjøre dagene litt bedre for de innsatte. Noe av det første de frivillige kom i gang med var å arrangere ukentlige informasjonsmøter for nye innsatte. Informasjonen som ble gitt fra fengselets side var for mange innsatte mangelfull, og det var usikkert hvor mange innsatte som faktisk leste den skriftlige rutinebeskrivelsen for fengselet som ble delt ut til nyinnsatte. Derfor startet de frivillige informasjonsmøter hvor de gir en orientering fra innsatt til innsatt om rutinene i fengslet, introduksjon til alle funksjonene i fengselet og holdninger til renhold og hygiene. Som en fast del av informasjonsmøtet får alle nye innsatte også opplæring i gode håndvaskrutiner. På møtene introduserer de frivillige blant annet gangguttene og fremhever viktigheten av at man kaster søppel der det skal, og at man rydder opp etter seg etter at man har vært på do eller i dusjen. Informasjonsmøtene gjennomføres en gang i uken, og i starten av 2022 tok de frivillige inn et annet viktig budskap i møtene - i Verdal fengsel skal man ikke være opptatt av hva folk er dømt for. Alle er der for en grunn, og ingen er bedre enn andre.

«Jeg har jobbet i Kriminalomsorgen i 25 år og jeg har i alle år hørt om fangehierarkiet, men etter at de frivillige begynte å si det på informasjonsmøtet så har det blitt borte her i fengselet»

– Tilbakeføringskoordinator Verdal fengsel

De ansatte har også merket forskjellen etter at de frivillige startet med informasjonsmøtene i fengselet. Allerede høsten 2021 bemerket tilbakeføringskoordinatoren og miljøterapeuten at: «Fengselet har blitt roligere, de innsatte henvender seg mindre til oss for å spørre om småting fordi de får nok informasjon fra de frivillige. Matsalen har også blitt roligere».

De frivillige i Verdal fengsel gjennomfører kinokvelder to ganger i uken gjennom hele året og bålcaffe som arrangeres jevnlig i vinterhalvåret. De frivillige omtaler særlig disse aktivitetene som arenaer med mulighet for å få med innsatte som ellers ikke deltar sosialt. I Stavanger fengsel har frivillige organisert fellesaktiviteter som kinokveld, ulike turneringer, vaffelkveld, spillekveld og grilling. De frivillige i Stavanger sier at de ønsker å inkludere alle innsatte i aktivitetene de organiserer, og prøver å gjøre noe hyggelig for fellesskapet. Gjennomføringen av aktivitetene har i Stavanger ikke hatt en like jevn flyt som i Verdal, der de i større grad har blitt etablert som faste aktiviteter som gjennomføres til faste tider. Organiseringen av aktivitetene krever mer ressurser i Stavanger fengsel, og aktivitetene har derfor blitt gjennomført som større enkeltstående arrangementer uten et fast intervall.

Under prosjektet har det også blitt gjennomført et fellesskapstiltak for samarbeid på tvers av de to

fengslene. Den 4. oktober 2021 ble det gjennomført et digitalt Teams-møte mellom de frivillige i Verdal og Stavanger fengsel. Til stede på møtet var de frivillige og driftskoordinatorene fra begge fengslene. De frivillige i Verdal fengsel hadde allerede fått litt erfaringer med arbeidet, mens de frivillige i Stavanger fengsel fremdeles var ganske ferske. En frivillig fra Stavanger fengsel som deltok i møtet fremsto svært positiv til dette. Han fortalte om verdifull erfaringsutveksling mellom de to gruppene, og diskusjoner av ulike tiltak og hvor forskjellige forhold de arbeider under. Møtet ble en stor suksess og det ble fulgt opp med et Teams-møte våren 2022.

Helse

De frivillige i fengslene har også arrangert aktiviteter med formål om å bedre innsattes helse og helsekunnskaper. Tydeligst i den forbindelse er førstehjelpskursene. Disse har blitt gjennomført av eksterne kursholdere, men i februar 2022 ble de frivillige i Verdal fengsel utdannet som kursholdere i førstehjelp og har etter dette selv holdt førstehjelpskurs for sine medinnsatte.

De frivillige har også arrangert andre aktiviteter og arrangementer med helsefokus. I forbindelse med pandemien var det et stort fokus på smittevern og håndhygiene, da med bruk av en «Glowbox» - en UV lampe for å visualisere gode håndvaskrutiner. Som en del av håndvaskprosjektet i Verdal fengsel gjennomførte de frivillige en kartlegging av håndvaskfasilitetene i tilknytning matsalen. Som regel skal alle innsatte vaske hendene før de går inn i matsalen, men i gangen til matsalen var det kun satt opp to vasker til håndvask. De frivillige tok tiden som de innsatte i snitt brukte på å vaske hendene før de gikk inn i matsalen. Resultatet i kartleggingen viste at det var behov for flere vaskemuligheter

dersom innsatte faktisk skulle følge anbefalte råd for håndvask. Resultatene ble lagt frem for fengselsleder som sendte disse over til Statsbygg. Kort tid senere satte Statsbygg opp en ekstra vask utenfor matsalen i fengselet.

Det har blitt gjennomført markeringer og kampanjer rundt viktige helsetemaer som overdosedødsfall og prostata- og testikkelkreft i begge fengslene. I tillegg til kampanjer med foredrag og informasjon om viktigheten av å teste seg for prostatakreft under «Movember», var også bartekonkurranse og bartekafé del av markeringen i Verdal fengsel.

I Stavanger fengsel har «Frisørdag» vært et viktig arrangement, både for de frivillige og de innsatte. Selv om det ikke har et like tydelig helsefokus, er

det mange innsatte som ikke opplever å bli stelt med mens de er i fengselet. Det å føle seg vel når man ser seg i speilet beskrives av de innsatte som viktig for selvfølelsen og velværet.

I starten av prosjektperioden forteller de frivillige i Verdal fengsel at «*det var en del skepsis blant enkelte ansatte, men så lenge vi ikke misbrukte tillit så fungerte alt helt greit.*» Etter hvert som flere aktiviteter og kampanjer har blitt gjennomført har de innsatte opplevd en stadig økning av tilliten fra fengselet. «*Jeg hadde forventet noe annet, og jeg er positiv overrasket over fengselet. Jeg så for meg at vi kommer til å bli motarbeidet hele tiden. Alt som vi ønsker å gjøre, dem sier ja, med en gang. De er veldig på med det som skjer.*»

Opplæring i praktisk førstehjelp i Verdal fengsel.

KAPITTEL 4

Resultater

Gjennom prosjektperioden har Røde Kors hatt fokus på å utarbeide systemer for planlegging, resultatoppfølging, evaluering og for å dokumentere effekten av arbeidet for å vurdere måloppnåelse. Evalueringen viser tydelige resultater for alle involverte i prosjektet. Noen av dem er forventede etter prosjektets mål, men vi har også sett flere uventede effekter.

Data til evalueringen kommer fra tilbakemeldinger fra de frivillige i pilotfengslene, andre innsatte og ansatte i ulike roller i prosjektet. De er gitt gjennom følgende kilder:

Spørsmåls- og evalueringsskjemaer med avkryssning eller skriftlig tilbakemelding med frie ord.

- Fem frivillige i Verdal fengsel har svart på evalueringsskjema med frie ord om sin opplevelse. Fem frivillige fra begge fengslene har svart i et eget avkryssningsskjema.
- Alle innsatte i Verdal har ved innsettelse og ved løslatelse - i perioden 15. august 2021 til 15 august 2022 - svart med både avkryssning og frie ord på spørsmål om fengselshverdagen og de frivilliges arbeid. Spørsmålsskjemaene for de innsatte er utviklet etter innspill fra Institutt for kriminologi og rettssosiologi ved Universitetet i Oslo som koordinerer et tverrfaglig prosjekt «PRISONHEALTH».
- 27 innsatte i Stavanger fengsel har svart på spørsmålsskjema med avkryssning om førstehjelpskunnskaper før og etter gjennomført kurs.

- Ansatte i helseavdeling, skoleavdelingen og ledelsen eller andre med sentrale roller i prosjektet har i begge fengsler besvart evalueringsskjemaer med frie ord.
- Samtaler med frivillige.
- Tre frivillige i Stavanger fengsel har gitt tilbakemeldinger gjennom intervjuer i fengselet.
- En frivillig fra Verdal fengsel har uttalt seg i en intervjusamtale foran publikum på omsorgssamling for Norges Røde Kors.

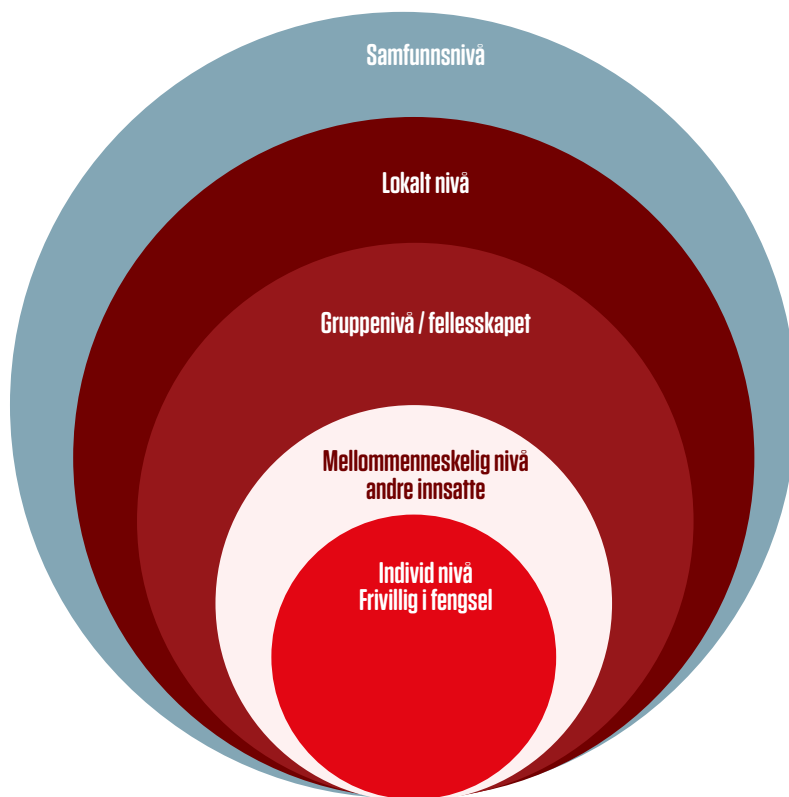
Samtaler med ansatte.

- Ansatte som har vært særlig involvert i prosjektet og vært del av ressursgruppene i pilotfengslene har gitt tilbakemeldinger over e-post, videomøter eller ved oppfølgingsbesøk i fengslene som har blitt dokumentert i rapporter.

Skriftlig rapportering fra arbeidet.

- Referater fra ressursgruppemøtene i begge fengsler.
- Rapporter fra de frivillige om gjennomføring av konkrete prosjekter i Verdal fengsel.
- Årsberetning fra de frivillige i Verdal fengsel.

Til tross for innsats for innsamling av data, har det ikke vært mulig å gjennomføre helt konsekvent. Det innebærer at ikke alle frivillige i fengslene har blitt gitt anledning til å uttale seg om sin deltakelse. En årsak til dette er at de frivillige har fått oppfølging av lokalforeningene,

og det har vært noe tilfeldig om skjemaene har blitt delt ut til de frivillige. I tillegg har noen frivillige blitt løslatt eller overført på kort varsel uten at man har hatt anledning til å innhente tilbakemeldinger. Man har heller ikke i prosjektperioden i Stavanger lyktes i å få delt ut evalueringsskjemaer til innsatte ved innsettelse og ved løslatelse, slik man har i Verdal fengsel. Motsatt har man i Verdal ikke delt ut spørsmålsskjemaer om førstehjelpskunnskaper og -kurs slik man har i Stavanger.

Dette medfører at resultatene som legges frem ikke er basert på et helt likt og fullstendig utdypende datamateriale fra begge pilotfengsler og deres involverte deltakere. Det kan være at noen av de som ikke har gitt tilbakemelding ville ha vurdert prosjektet annerledes enn det som har gitt rapportens resultater. Samtidig har man et variert datagrunnlag fra flere hold.

Påvirkningsmodellen

Under opplæringen de frivillige i fengselet må igjennom lærer de i Modul 3 om hvordan sosial påvirkning foregår i lokalsamfunn, hvordan de som individer blir påvirket av andre og hvordan de kan være med på å påvirke andre rundt seg. Påvirkningsmodellen deles inn i fem ulike nivåer.

1. **Individnivå**
2. **Mellommenneskelig nivå**
3. **Gruppenivå**
4. **Lokalt nivå**
5. **Samfunnsnivå**

Modellen brukes som en illustrasjon på effekten tiltak og aktiviteter kan ha, ikke bare for den enkelte, men også for andre i og utenfor fengselet. Vi har sett at prosjektets resultater også følger denne påvirkningsmodellen: arbeidet har ikke bare hatt effekt for den innsatte som er frivillig, men også for andre i og utenfor fengselet. Påvirkningsmodellen blir på den måten relevant for å beskrive prosjektets effekter, og ut ifra dette presenteres prosjektets resultater etter den samme modellen de innsatte lærer i sin opplæring.

Individnivå - Frivillig i fengsel

Mestring og utvikling

Frivillige i fengslene er prosjektets hovedpersoner. Tilbakemeldinger fra alle frivillige som har uttalt seg viser at de er positive til sin deltakelse. Det er tydelig at en viktig effekt av rollen som frivillig er at det for noen av dem blir en arena for mestring. I første ledd handler det om opplevelsen av mestring av opplæringen, kompetansen og gjennom arbeidet.

Frivillige rapporterer om gode opplevelser og en stolthet over gjennomføring av aktivitetene og resultatene de selv har sett i fengselet. Flere av de frivillige legger vekt på nytten av kursene og kursbevisene de sitter igjen med etter soning. Noen er særlig opptatt av erfaringen med prosjektledelse, og et par av de frivillige knytter dette til jobbmuligheter etter endt soning. *«Når man søker på jobb er det greit å legge de diplomene man har fått fra Røde Kors. Den som kanskje veier mest for han er prosjektledelse. I starten vi tenkte ikke at disse diplomene veide så mye, men nå tenker jeg at de faktisk betyr mye. Det er en erfaring man kan ta med seg videre.»*

En annen frivillig som nå er løslatt, forteller om

hvor nyttig erfaringen var å ha med seg videre for en jobb han fikk etter løslatelsen. Han dedikerer æren for å ha turt å takke ja til en stilling som prosjektleder, til erfaringen i dette prosjektet. En annen frivillig fra Verdal beskriver opplevelsen av mestring slik: *«Veldig artig å holde med prosjektledelse, og veldig artig å se at du får det til! At du kommer gjennom det du hadde tenkt, jeg synes det er helt utrolig, fordi jeg hadde ikke forventet, i det hele tatt.»* I likhet med flere andre ser denne frivillige gleden av å få til det man prøver på. Prosjektet og frivilligrollen gir innsatte en arena hvor de får mulighet til å oppleve dette.

I samtale med tre frivillige i Stavanger fengsel var ikke opplevelsen helt den samme. Også de var opptatt av hva de fikk til i fengselet som frivillige, men tilsynelatende mer av resultat enn personlig mestring og erfaring. Om erfaringene fra arbeidet som frivillig så de ikke så stor relevans utover arbeidet de gjorde under soningen. Likevel forteller flere ansatte i Stavanger fengsel om frivillige som henter frem og viser ressurser de ikke har sett hos dem tidligere. Læreren på skoleavdelingen i Stavanger fengsel forteller for eksempel om en frivillig som hadde vært demotivert for skolearbeid over lengre tid og som de tvilte på at kom til å stille til eksamen. Den frivillige hadde likevel forberedt seg og gjennomførte eksamen. Læreren mener at det var en direkte konsekvens av at den frivillige måtte møte på kurs og stille i møter som frivillig. At dette hadde fått han inn i en rutine som gjorde at han klarte å stå opp tidlig til skolen og være i en undervisningssituasjon – *«det definitivt hjalp han og motiverte han»*. Arbeidet i frivilligrollen trettelegger for en mestringsarena som kan bygge positiv selvfølelse og motivere til endring.

Mestringen og læringen handler videre om en personlig utvikling. Den kan komme både innenfra hos den frivillige, og utenfra gjennom

positiv respons fra andre. Et sitat fra en frivillig i Verdal fengsel viser nettopp hvordan rollen som frivillig ble en arena for å mestre og oppdage hva han selv er i stand til å få til:

«Det er helt utrolig hva det har gjort med meg her inne. Det kom akkurat på det perfekte tidspunktet for min del når jeg kjente nå gidder jeg ikke mer. Helt utrolig hva dette har gjort med min tro på at jeg kan gjennomføre.»

Her opplever den frivillige gjennom mestring en utvikling i hvordan han ser seg selv. Han opplever en styrket selvfølelse og tro på seg selv. Dette bekreftes av flere ansatte i Verdal fengsel, som ser at innsatte vokser av rollen som frivillige, og at det å representere Røde Kors gir dem en stolthet. Flere frivillige forteller om denne stoltheten, ikke bare for aktivitetene de gjennomfører, men en stolthet knyttet til selve rollen som Røde Kors frivillig - en rolle hvor man kan bidra og påvirke andre innsatte på en positiv måte.

En frivillig fra Verdal fengsel reflekterer rundt hva rollen fører med seg. Han forteller at man med Røde Kors t-skjorten på føler seg «skikkelig Røde Kors», men at det også gjelder når den tas av, og derfor gjør noe med hvordan man oppfører seg til alle tider av døgnet. Det forklarer han med at det oppleves feil at man den ene dagen er i en slik rolle, og den neste dagen «driver med tull og tøys». Han beskriver denne endringen som krevende, men naturlig for rollen man har påtatt seg. Frivilligrollen og ansvaret tilknyttet den «smitter» over på hvordan den frivillige tenker at han bør opptre også utenfor rollen. Som Røde Kors frivillig ønsker han ikke å assosieres med dårlig oppførsel.

Driftskoordinatoren i Verdal Røde Kors forteller at de frivillige i fengselet virkelig tar sin rolle på

alvor, og at de opplever et ansvar for å gå foran som gode rollemodeller for andre innsatte. Dette er ikke noe de har blitt fortalt eller pålagt, men noe de selv er opptatt av. Også her ser vi at frivilligrollen fører til endringer i de frivilliges syn på seg selv. Ved å få innta og identifisere seg med en positiv rolle, opplever noen å få være noe mer enn «bare en innsatt».

Flere av de frivillige forteller at de opplever å bli respektert og tatt på alvor som fullverdige Røde Korsere, både av innsatte, ansatte og av lokalforeningen. Særlig sier de frivillige at de opplever økt grad av tillit, noe de ansatte i Verdal fengsel bekrefter. De forteller om tilliten de frivillige får fra andre innsatte som henvender seg til dem for støtte. Over tid har også de ansatte i Verdal fengsel sett at alle de ulike frivillige har planlagt og fulgt opp sine prosjekter på god måte. Dette har ført til økt tillitt til de frivillige, og at de frivillige oppleves som en ressurs i fengselet.

Når de frivillige opplever slik respons i form av tillit og respekt fra andre, kan det være med på å forme deres opplevelse av seg selv. Ytre anerkjennelse kan gi en stolthetsfølelse som igjen er med på å styrke selvfølelsen og troen på seg selv.

Disse opplevelsene av mestring og utvikling hos de frivillige i Verdal og Stavanger fengsel

samsvarer med funn fra en studie om effekter av CBHFA-programmet for frivillige i irske fengsler³. Studien viser at programmet gir innsatte en arena og mulighet for mestring. Samtlige der rapporterte om økt selvtillit og selvfølelse gjennom å være frivillig i fengsel. Den irske studien støtter opplevelsen og tilbakemeldingene fra de frivillige i Verdal og Stavanger fengsel. Frivilligarbeid kan gi innsatte opplevelsen av mestring og positiv utvikling.

I Verdal fengsel er tilbakemeldingene på dette tydelige, mens de frivillige i Stavanger fengsel opplever å være mer passive i rollen som frivillige. En mulig forklaring på det er måten arbeidet til de frivillige er organisert på i et fengsel med høyt sikkerhetsnivå i forhold til lavt. De større sikkerhetshensynene i Stavanger fengsel gjør at frivillige i større grad blir avhengige av ansattes tillatelser og handling for gjennomføringen av aktivitetene. De frivillige har blant annet lagt vekt på at de ikke selv kan gjøre avtaler med eksterne parter eller bestemme tidspunkter for aktiviteter, og opplever at de ofte bli sittende noe passive og vente på at de ansatte i fengselet og i Røde Kors gjør det som kreves for å organisere aktivitetene. Det er fremdeles meningen at de frivillige skal kunne delta med planlegging og gjennomføring, men det kan altså se ut til at slik arbeidet er organisert i Stavanger fengsel fører til at de frivillige ikke opplever den mestringen av eget arbeid som virker å være tilfelle i Verdal fengsel.

Brukermedvirkning

En viktig forutsetning for arbeidet i Fellesskap og førstehjelp er at de frivillige selv skal identifisere behovene som finnes i eget lokalsamfunn. Mange frivillige i fengsel er i sine tilbakemeldinger opptatt av å ha gjennomført konkrete prosjekter og oppnådd resultater. Flere er opptatt av å ha

hatt gjennomslagskraft i saker de selv mener er viktige, og å ha nådd gjennom til fengselsledelsen. Det vises til en opplevelse av at det er mulig å få til endring sammen, hvis man vil. En frivillig fra Verdal fengsel beskriver hvordan det faktisk oppleves å få mulighet til å gjennomføre prosjekter i fengselet: «*Det var rart å se ledelsen så positivt til våre forslag om prosjekter vi vil jobbe med. Vi møter vanligvis bare de andre ansatte - vaktene, dette med å kunne ta ting direkte med ledelse var litt rart.*» En annen uttalte at «*Det å kunne jobbe mot ledelsen og få snudd deres tankegang, det er det som er så interessant.*»

Frivillige i Stavanger fengsel forteller om opplevelsen av å bli hørt, men at de opplever en del hindringer fra fengselets side, som handler om sikkerhet og rutiner. Det har medført at en del forslag de mener skal være gjennomførbare «stopper opp» hos ledelsen. Likevel understreket de frivillige at de får til mye bra men at ambisjonene er enda høyere.

De frivillige i Stavanger fengsel har gjennomført en rekke større enkeltstående arrangementer, for eksempel frisør-dager hvor opptil tolv frisører og barberere – med barberkniver – har klippet innsatte. Et slikt arrangement er større og mer komplisert enn noe annet tilsvarende arrangement som er gjennomført i Verdal fengsel. Et slikt arrangement krever mange avklaringer og ansattressurser for å gjennomføre, særlig i et fengsel på høyt sikkerhetsnivå. Det er tydelig at ambisjonene til de frivillige i Stavanger fengsel er høye, men vi ser også tydelig gjennomføringsvilje hos fengselet, som har fått mange av prosjektene gjennomført.

Representanter fra begge fengslene rapporterer

3 Marron, S. mfl. (2022) Social Intervention Supporting Rehabilitation of People in Custody; Insights for Working with Excluded Populations, *The Irish Psychologist*, 48(1), s. 10-14.

om økt brukermedvirkning for frivillige som en viktig effekt av prosjektet. Representant for skoleavdelingen i Stavanger kommenterer at innsatte blir mer positivt innstilt av å se at de har innvirkningskraft på sin hverdag. Fængselsledelsen i Stavanger forteller at de innsatte har fått styre hva som skal skje, og selv tatt initiativ til aktiviteter. De vurderer det slik:

«Prosjektet er positivt for både fængsel, innsatte og samarbeidspartnere i forhold til å øke innsattes medvirkning i egen hverdag med fokus på den fysiske og psykiske helsen. Det er viktig å motivere innsatte til en aktiv deltagelse i eget liv og samfunnet rundt. At innsatte nå får være med inn og bestemme over sin egen hverdag i den grad de får gjennom prosjektet er utelukkende positivt. Når prosjektet er med på å flytte grenser vil både skolen og resten av fængselet måtte følge etter.»

Fængselsledelsen i Stavanger sier at prosjektet allerede har flyttet grenser, og prosjektet vil kunne gi varig endrede holdninger til brukermedvirkning hos ansatte i fængsel med høy sikkerhet.

Funn om at brukermedvirkning er viktig for innsattes opplevelse av sin hverdag i fængselet støttes i forskningsartikkelen «Det er oss og kongen». Om brukermedvirkning og psykisk helse i fængsel⁴. Der ga opplevd brukermedvirkning innsatte mulighet for å bygge selvtillit, oppleve kontroll over eget liv, og å bli tatt på alvor. Det ga også en opplevelse av egenverdi og stolthet, og å bli sett og anerkjent som menneske. Fellesskap og førstehjelp kan bidra til å gi frivillige i fængsel det de opplever som viktig brukermedvirkning i sin

Bilde fra et møte med ressursgruppen i Verdal fængsel.

fængselshverdag - men at det i et fængsel på høyt sikkerhetsnivå slik som Stavanger fængsel er, er et enda større potensiale for brukermedvirkning enn det som har vært oppnådd under prosjektperioden.

Førstehjelpskunnskaper

Et av prosjektets overordnede mål er å gi de innsatte mulighet, støtte og kompetanse til å motta og formidle livreddende kunnskap. De frivillige har mottatt livreddende kunnskap gjennom førstehjelpskurs som er del av opplæringsprogrammet. I tillegg til å organisere førstehjelpskurs med eksterne kursholdere for de andre innsatte i fængselet ble de frivillige i Verdal fængsel utdannet som kursholdere i førstehjelp fra februar 2022.

Som del av Fellesskap og førstehjelp skal de frivillige i fængsel være ressurser som blant annet deler kunnskap om helse og førstehjelp videre til andre innsatte. Da prosjektet startet i 2020 var kravene for å bli instruktør for førstehjelpskurs, etter reglene for Standardisert grunnleggende førstehjelpskurs utviklet av Norsk Førstehjelpsråd og Norsk Resuscitasjonsråd, for omfattende til at de frivillige i fængsel kunne bli utdannet

4 Betanzo, M. H. og Hanssen, H. (2016) «Det er oss og kongen». Om brukermedvirkning og psykisk helse i fængsel, *Fontene Forskning*, 9 (1), s. 16-28.

som instruktører. Det var behov for å finne en egnet, tilpasset kursmodell i førstehjelp for å senke terskelen for førstehjelpskurs og for å sikre bærekraft for kursgjennomføringen. Parallelt med prosjektet utviklet Norges Røde Kors en ny førstehjelpsopplæring for frivillige – Praktisk øvelse i livreddende førstehjelp som fokuserer på de 5 sentrale temaer i livreddende førstehjelp:

- Sikre omgivelsene og seg selv
- Skaffe hjelp
- Sjekke pust og bevissthet
- Stabilisere pasienten
- Støtte pasient og evt. andre til stede

De frivillige i Verdal fengsel ble i februar 2022 en pilot for å teste ut den nye modellen for førstehjelpskurs og kursholderkurs i Røde Kors. Etter dette har de frivillige i Verdal fengsel gjennomført førstehjelpskursene, og slik fått formidlet livreddende kunnskap til andre innsatte jevnlig. I Stavanger har man ikke fått implementert dette under prosjektperioden.

I samtale med frivillige i Stavanger fengsel om hva de mener har vært det mest nyttige de har lært fra prosjektet, trekker de frem førstehjelpskursene som det viktigste. De opplever å ha fått økt sin kompetanse i livreddende førstehjelp og mener kursene er svært viktige, fordi dette er kunnskap og ferdigheter alle burde ha. De uttrykker et ønske om enda flere, jevnlig kurs.

Kriminalomsorgen har siden 2016 arbeidet med å redusere risikoen for overdosedødsfall etter løslatelse gjennom blant annet ved å gi informasjon om overdosefare, opplæring i hjerte- og lungeredning og opplæring i bruk av Nalokson

nesespray. I Verdal fengsel ble det besluttet at de frivillige, i tillegg til førstehjelpskursene til de innsatte, skal gi opplæring i bruk av Nalokson neseppray til innsatte. Slik blir de frivillige gode ressurser for fengselet i dette arbeidet.

Førstehjelpskursene og opplæringen de frivillige får har slik en god effekt for å bedre kunnskap og kompetanse om livreddende førstehjelp blant de frivillige. De frivillige ser selv viktigheten av dette for sin egen del, og bidrar som kursholdere til å spre kunnskapen om førstehjelp til andre innsatte og ansatte. Det er viktig at de frivillige får tilbud om kursholderkurs og at de trygges i rollen som kursholder for å sikre at det kan gjennomføres jevnlig førstehjelpskurs i fengslene.

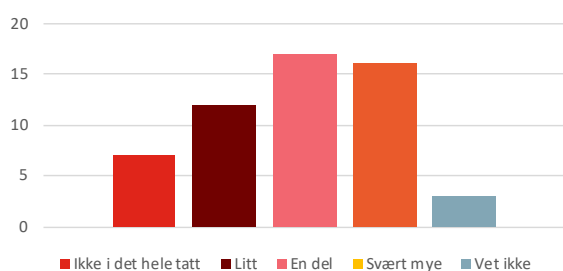
Mellommenneskelig nivå - Andre innsatte

Brukermedvirkning

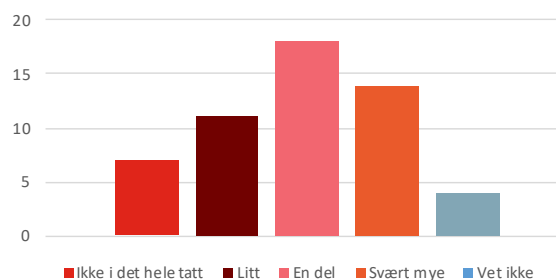
Prosjektet har ikke bare hatt en effekt for brukermedvirkningen de frivillige i fengselet opplever, men det har også hatt en effekt for de øvrige innsatte. De frivillige er selv opptatt av gjennomslagskraften de har for sine ønsker på vegne av andre innsatte. En frivillig kommenterer på verdien av å få til forbedringer for fellesskapet; *«Her kan vi få til noe som betyr mye for oss nå, og betyr mye for de som kommer etter oss.»*

Frivillige forteller om positive tilbakemeldinger fra andre innsatte som mener at det blir satt søkelys på viktige forhold i fengselet og at små ting blir bedre. Frivillige mener nøkkelen til endringene og tilbakemeldingene er at de er innsatte frivillige. Det mener også andre innsatte i Verdal fengsel. Flere innsatte har skrevet kommentarer om dette i evalueringsskjemaet de fylte ut ved løslatelse. Der skriver flere at det i mange tilfeller er enklere og bedre å ta opp ting med andre innsatte, fremfor ansatte. Det fordi de

Røde Kors frivillige innsatte har med sitt arbeid bidratt til at jeg har engasjert meg mer i det som skjer rundt meg

Røde Kors frivillige innsatte har med sitt arbeid bidratt til at jeg har følt meg nyttig og bidratt positivt i fellesskapet

anser frivillige for å være tettere på utfordringer, og for å være i samme båt som dem selv. De andre innsatte har en oppfatning av at de frivillige vet hvordan de skal bringe saker videre for å få best mulig hjelp. Dette vitner om en tillit fra innsattbefolkningen til de frivillige. Det kommer også frem i evaluering fra fengselsledelsen i Stavanger fengsel: «De frivillige innsatte vil kunne bidra med å øke innsattes stemme når det gjelder å påvirke straffegjennomføring ut fra innsattes perspektiv. Frivillige vil kunne være brobyggere i avdelingene mellom innsattgruppene og ansattgruppene.»

I evalueringsskjemaet fra Verdal har innsatte også svart på spørsmål om direkte effekt av de frivilliges arbeid. De har blitt bedt om å vurdere hvorvidt frivillige i fengsel med sitt arbeid har:

- «bidratt til at jeg har følt meg nyttig og bidratt positivt i fellesskapet»
- «bidratt til at jeg har engasjert meg mer i det som skjer rundt meg»

I tillegg har innsatte blitt bedt om å vurdere følgende utsagn:

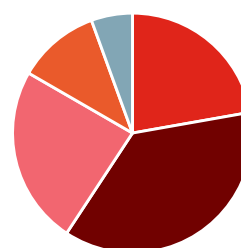
- «Jeg har vært aktivt involvert og medvirket i avgjørelse om hverdagen min i fengsel».

Resultatene fra evalueringsskjemaet viser at 43 av 54 (80 %) innsatte som har blitt løslatt fra Verdal fengsel mener at frivillige i Røde Kors har bidratt fra «litt» til «svært mye» til at de har følt seg nyttig og har bidratt positivt i fellesskapet.

45 av 55 innsatte (82 %) mener at frivillige i Røde Kors har bidratt «litt» til «svært mye» til at de har engasjert seg mer i det som skjer rundt dem.

39 av 54 (72 %) innsatte mener at de har vært «litt» til «svært mye» aktivt involvert og medvirket i avgjørelser rundt egen hverdag i fengselet. For alle spørsmålene er det også enkelte som svarer at de ikke opplever det slik i det hele tatt, eller at de ikke vet.

Jeg har vært aktivt involvert og medvirket i avgjørelse om hverdagen min i fengsel

Ikke i det hele tatt Litt En del Svært mye Vet ikke

Svarene viser at en stor del av de som har vært innsatt i Verdal fengsel i prosjektperioden er fornøyd med de frivilliges arbeid og med egen medvirkning. På spørsmål om de har deltatt på aktiviteter i regi av frivillige og hva de syntes om dette, kommer nesten utelukkende positive tilbakemeldinger. Det er liten tvil om at innsatte er fornøyde med prosjektet. Mange svarer med egne ord om innsatsen til de frivillige og aktivitetene de arrangerer:

«Veldig bra. Deltatt på oppstartsmøte som var givende som nyinnsatt. Førstehjelpskurset var supert, og veldig bra organisert av de innsatte.»

«Har deltatt på blant annet bålcaffe. Så ofte det har vært mulig. Det har vært sosialt, trivelig og har bidratt til godt humør. God kaffe er det også :) Har vært med på både bingo og quiz.»

«Synes det at dere ordner bålcaffe og sånn dere har stilt opp i jula er helt fantastisk.»

Tilbakemeldingene tegner et bilde av at prosjektet har hatt en effekt for brukermedvirkning i fengselet også for andre innsatte. Gjennom sine medinnsatte frivillige opplever de et større engasjement og nærhet til tiltak og aktiviteter - aktiviteter som de har større tillit til at vil være i deres interesse. De opplever en lavere terskel for selv å bidra med innspill og forslag til aktiviteter.

De innsatte opplever prosjektet som positivt, men ikke nødvendigvis fordi de selv har et bevisst forhold til viktigheten av brukermedvirkning. Det er det heller de frivillige som har. Det er ikke noen

garanti for at behovene de frivillige er opptatt av er i samsvar med det de andre innsatte er opptatt av. Det er helt avhengig av hvordan de frivillige utøver sitt oppdrag og sin rolle på vegne av hele fengselet, som vil kunne påvirke opplevelsen av brukermedvirkning for andre innsatte.

Tillitsvalgte og kontaktutvalget

Kriminalomsorgen har et eksisterende system for innsattes brukermedvirkning. Det er tillitsvalgtordningen og kontaktutvalgene der innsatte velger en innsatt som får ansvar for å ta imot og bringe saker frem for fengselsledelsen. Spørsmålet er om Fellesskap og førstehjelp øker brukermedvirkningen mer enn den allerede eksisterende ordningen med tillitsvalgte. Ordningen har fortsatt å eksistere etter innføring av prosjektet – rollen som tillitsvalgt og rollen som frivillig er uavhengige av hverandre, og kan eksistere side om side. Rollen som tillitsvalgt er kun et knutepunkt mellom innsatte og fengselet, og er ment for konkrete, praktiske ønsker som handlelister og rutiner. Rollene dekker derfor ulike behov.

Både tilbakeføringskoordinatorer i Verdal fengsel og Stavanger fengsel mener at de ulike systemene ikke har påvirket hverandre. Flere av de frivillige har eller har hatt begge roller i fengselet. En av de frivillige i Stavanger fengsel mener bestemt at rollen som Røde Kors frivillig gir større innflytelse. Han forteller at i motsetning til tillitsvalgtrollen, kan man «faktisk få ting til å skje med Røde Kors». Frivilligrollen gir innsatte mulighet til å bygge opp tillitt på flere områder fordi Fellesskap og førstehjelp handler om et større engasjement enn rollen som tillitsvalgt eller medlem av kontaktutvalget har. I tillegg har man i rollen som Røde Kors frivillig tilgang til flere ressurser i og utenfor fengselet for å få gjennomført saker.

Samlet sett viser tilbakemeldingene og resultatene av evalueringsskjemaene at prosjektet har bidratt til økt brukermedvirkning, ikke bare for de frivillige i fengselet, men også for de andre innsatte som setter pris på og har tillit til de frivilliges arbeid. Samtidig ser det ut til å være de frivillige selv som i størst grad og med størst bevissthet opplever brukermedvirkning.

Førstehjelpskunnskaper

Flere innsatte har fått anledning til å delta på førstehjelpskurs i fengslene. I Stavanger fengsel er kursene gjennomført med eksterne kursholdere, og alle 27 innsatte som har deltatt på kursene har fylt ut kursevalueringer i etterkant av kursene. I Verdal fengsel har ca. 40 innsatte deltatt på førstehjelpskurs på kurs gjennomført av eksterne kursholdere og kurs holdt av de frivillige i fengselet. Deltakertallet er noe usikkert i Verdal fengsel da de frivillige i fengselet ikke har rapportert på antall deltakere på sine kurs. Trolig er det faktiske deltakertallet høyere i Verdal fengsel.

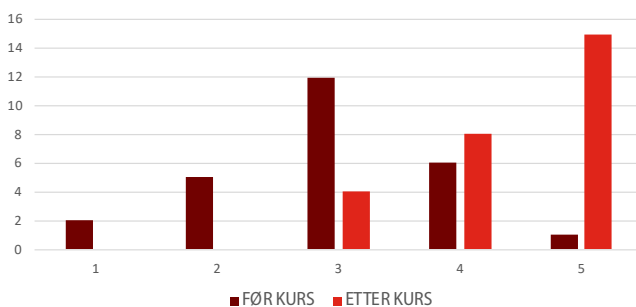
De 27 deltakerne på kursene i Stavanger fengsel rapporterer om å ha fått økt sin kunnskap og

kompetanse om livreddende førstehjelp. Først har deltakerne svart på om de tidligere har deltatt på førstehjelpskurs. Der har 10 innsatte krysset ja, og 17 nei. Deretter har de blitt bedt om å vurdere noen påstander både før og etter gjennomført kurs. Påstandene er vurdert på en skala fra 1 til 5, hvor 1 scorer lavest og 5 høyest.

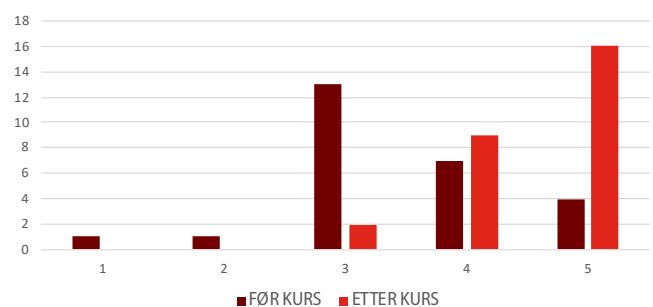
Resultatene i tabellene under viser et tydelig skifte mot høyere verdier fra svarene før kurs, til etter gjennomført kurs. Et stort flertall krysser av for høyeste score for påstandene etter kurs. Flere av deltakerne krysser av for de laveste verdiene 1 og 2 før kurs, mens ingen av deltakerne svarer lavere enn 3 etter kurs. Det viser en direkte effekt av økt kunnskap om og trygghet i å utføre livreddende førstehjelp gjennom deltakelse på førstehjelpskursene. At 17 av 27 innsatte svarer at de ikke tidligere har tatt førstehjelpskurs understreker også behovet for kursene.

Deltakelse i førstehjelpskurs øker tydelig innsattes kompetanse innen livreddende førstehjelp og er et viktig tiltak for å trygge dem i å gi førstehjelp dersom de kommer i en situasjon der en person trenger livreddende hjelp.

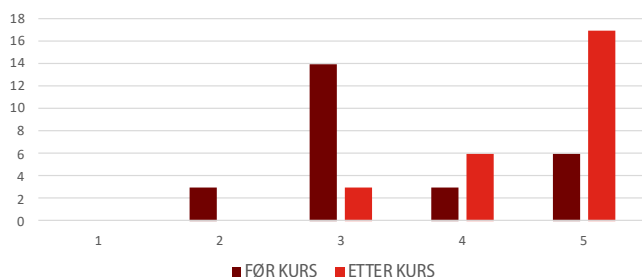
Jeg har nok kunnskap om livreddende førstehjelp

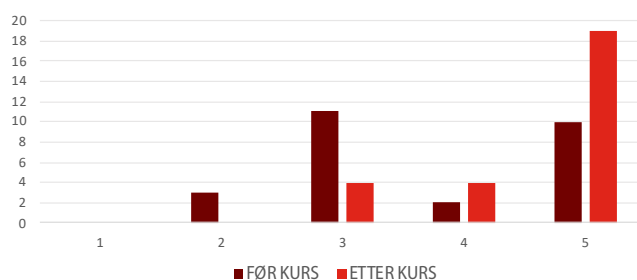
Jeg vet hvordan livreddende førstehjelp skal utføres

Jeg føler meg trygg nok til å utføre livreddende førstehjelp i situasjoner som krever dette

Jeg tør å gi førstehjelp dersom jeg kommer ut for en person som er bevisstløs eller livløs

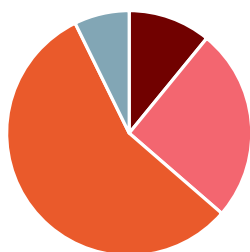

Gruppenivå – Fellesskapet

Fellesskap og sosial inkludering

Et av de mest fremtredende funnene, i hovedsak fra Verdal fengsel, er prosjektets effekt for opplevelsen av et bedre fellesskap i fengselet. Det kommer særlig frem i evalueringsskjemaene utfylt av innsatte ved løslatelse fra Verdal. På spørsmål om de mener at Røde Kors frivillige med sitt arbeid har bidratt til et bedre fengselsmiljø og fellesskap svarer 93 % innsatte (51 av 55) at det stemmer. Av disse krysser 31 (56 %) av for «svært mye», 14 (25 %) for «en del» og 6 (11 %) «litt». 4 krysser av for «vet ikke», men ingen av de 55 respondentene krysser av for «ikke i det hele tatt».

Røde kors frivillige innsatte med sitt arbeid har bidratt til et bedre fengselsmiljø og fellesskap

■ Ikke i det hele tatt ■ Litt ■ En del ■ Svært mye ■ Vet ikke

De innsatte fremhever i tilbakemeldingene som de gir med egne ord at forbedringen er en direkte effekt av prosjektet og de frivilliges arbeid. På oppfordring om å si noe om hva de tenker om jobben de frivillige gjør i fengselet, gir innsatte svært positive tilbakemeldinger om konkrete aktiviteter og hva de har betydd for tilværelsen i fengselet og et sosialt fellesskap.

«Flott engasjement! De frivillige er flinke og tar deg seriøst. De bidrar til et bedre miljø»

«De frivillige bidrar i svært stor grad i det og forbedre det psykososiale miljøet i fengslet. De frivilliges bidrag er utrolig viktig»

«Jeg synes det er kjempebra og mener de bidrar til et sosialt bedre fellesskap. For andres del håper jeg de fortsetter og gjør en god jobb»

De frivillige i Verdal fengsel reflekterer selv rundt prosjektets effekt for fellesskapet i fengselet. En forteller at arbeidet de gjør bidrar til å få innsatte

til å akseptere at her skal de være, og det går an å ha det bra. Aktivitetene mener han gir anledninger til å «dra» folk ut i fellesskap for å møte andre. Han utdyper:

■ *«På kinokvelder, vi har alt fra ungdom til over 70. I hvilket fengsel ser du en ungdom og en 70-åring sitte sammen og se en film. Siste film var om krigshistorien, og det å se hvordan den eldre sitter og forteller hvordan det var under krigen.»*

Disse kinokveldene nevnes som en av suksessaktivitetene, som i Verdal ble så populært at de økte fra en til to faste kvelder i uken. Det beskrives som en aktivitet der man også får med de innsatte som ellers ikke er med på andre fellesaktiviteter. Frivillige forteller om tilbakemeldinger fra andre innsatte om at kinokveldene er en fin ting å gjøre sammen, og et avbrekk fra hverdagen i fengsel som de kan glede seg til og hvor «de glemte en stund hvor de var».

Også frivillige i Stavanger fengsel forteller om aktiviteter som kinokveld og ulike turneringer, men med et noe annet syn på det. I samtale med de frivillige fremstår de ikke så opptatt av begrepet «fellesskap» og dets betydning. De forteller at de opplever at innsatte setter pris på at det arrangeres gode aktiviteter i fengselet, men at det ikke nødvendigvis skaper et samhold og sosialt fellesskap på samme måte som i Verdal fengsel.

I prosjektet har man fokusert på begrepene «fellesskap» og «lokalsamfunn» med en tanke om at hele fengselet er en del av et samfunn ansatte, innsatte og alle støttefunksjoner i og utenfor fengselet. I Verdal fengsel har de frivillige hatt muligheten til å ha kontakt med alle i fengselet uten store hindre på grunn av sikkerhetsnivået.

Dette har skapt en god grobunn for tanken om fellesskapet på tvers av avdelingene som i fengselet kalles brakker. I Stavanger fengsel er det derimot mer adskillelse mellom avdelingene i hverdagen, og noen innsatte i fengselet møter hverandre kun når det arrangeres fellesaktiviteter for hele fengselet. Dette gir en annen forutsetning for å skape en følelse av fellesskap i fengselet som helhet.

Selv om opplevelsen av «fellesskapet» i Stavanger fengsel ikke er like tydelig, er de frivillige i fengselet enige i at de driver med inkluderingsarbeid og er opptatt av å få alle innsatte med på aktiviteter. De frivillige sier at tanken om inkludering var årsaken til at de ønsket å steke vafler i fengselets varetektsavdeling der innsatte sitter isolert store deler av døgnet.

I Verdal fengsel har de frivillige gjennomført informasjonsmøter for alle nyankomne innsatte i fengselet siden juni 2021. De innsatte i Verdal fengsel har gitt mange tilbakemeldinger om verdien av informasjonsmøtet. Informasjonsmøtet skaper en opplevelse av inkludering, fordi det bidrar til at nyankomne føler seg mer velkomne. Slik blir de gjort kjent med de frivillige og deres arbeid, og introdusert for fellesskapet fra tidlig fase av soningen. I evalueringsskjemaene fra Verdal fengsel trekker flere innsatte selv frem at denne innsatsen fra de frivillige gir økt sosial inkludering. Det handler om deltakelse på aktiviteter, men det handler også om at de frivillige gir en trygghet i fengselet. En innsatt forteller: «Man føler seg inkludert og lett å få hjelp til ting som kan gjøre hverdagen lettere her inne. Gutta gjør en flott jobb for andre innsatte.» De frivillige signaliserer at de er tilgjengelige og åpne for kontakt, og i sin rolle blir de et naturlig sted for innsatte å henvende seg. En annen beskriver det som: «Det føles trygt og man føler seg som en i "gjengen". Man føler seg mer inkludert. De gjør en

kjempestor nytte for alle som er her.»

Ansatte i Verdal fengsel skryter av de frivillige og at de gjør en viktig jobb med å oppsøke og inkludere enkelte innsatte som havner litt utenfor fellesskapet. Miljøterapeuten forteller blant annet om en innsatt som slet med sosial angst, og derfor ikke deltok på aktiviteter. Han var imponert over hvordan en av de frivillige over tid støttet den innsatte og inkluderte han i aktivitetene. Han ble trygg på de frivillige og følte seg etter hvert trygg nok til å jobbe i fengselets verksted, noe miljøterapeuten mener var helt utenkelig forut for den frivilliges innsats. En av de frivillige beskriver inkluderingen av innsatte som er litt utenfor slik:

«Vi har jo blitt med i Røde Kors fordi vi vil hjelpe til med å få et bedre fellesskap. Det er ofte ikke så mye som skal til. Det kan gjøre en forskjell om man spør noen som ser litt utafør ut om hvordan det går. Tror jeg har blitt flinkere til å fange det opp om noen har det ugreit. Vi har jo fått kursing i psykososial førstehjelp så det hjelper nok litt.»

Under opplæringen blir de frivillige introdusert til de syv prinsippene til Røde Kors - humanitet, upartiskhet, nøytralitet, uavhengighet, frivillighet, enhet og universalitet. Det legges særlig vekt på prinsippet om humanitet og upartiskhet, som handler om å hjelpe alle mennesker, uansett hvem de er eller hva de har gjort. Ved å jobbe for å inkludere alle innsatte i fengselet og ved å introdusere dette budskapet på informasjonsmøtene skaper de frivillige i Verdal en holdningsendring i fengselet.

Det er altså en tydelig oppfatning fra flere hold i Verdal fengsel om at prosjektet i stor grad har hatt positiv effekt for fellesskapet. At resultatene er mindre tydelige i Stavanger kan være preget av

faktorer knyttet til sikkerhetsnivå og at Stavanger fengsel er tydeligere inndelt i avdelinger. Likevel har de frivillige skapt felles arenaer gjennom aktivitetene sine og bidratt til sosial inkludering.

Fengselsmiljøet

Frivillige fra Verdal er opptatt av hvordan de ønsker å ha det i fengselsmiljøet. Det handler om oppførsel, orden og det å vise hensyn til de andre innsatte. En av de frivillige forteller at de på disse møtene forklarer de nye innsatte hvordan vi vil ha det i fengselet, og prøver å skape holdningsarbeid i en tidlig fase. En annen sa det slik:

«På møtene forteller vi litt om Røde Korsprosjektet, viktige tidspunkter til måltid, vask osv. og til hvem eller hvor det går an å henvende seg om man lurer på noe. Det at møtene holdes av oss som er innsatte og at det er vi som forteller hvordan vi vil ha det og hvordan man bør oppføre seg er nok mye av grunnen til at det har en såpass bra effekt.»

Informasjonsmøtene gir de frivillige og andre innsatte anledning til å sette en standard for hvordan de vil ha det i fengselet. De frivillige overtar ikke bare her en arbeidsoppgave fra fengselet, men det ligger en merverdi i at det kommer fra nettopp dem. Ansatte i Verdal fengsel støtter oppunder dette. De mener det er fint at frivillige formidler det de opplever som viktig, særlig fordi de «kan si ting vi ikke kan si, som for eksempel at man ikke skal 'pisse utenfor doen'». En frivillig mener at effekten av alt dette er forbedring av fengselets miljø og oppførsel. «Tilbakemeldingene vi har fått fra ansatte har vært at det er mindre bråk, hærverk, forsøpling og jevnt over bedre oppførsel etter at infomøtene ble startet opp. Miljøet har hatt en positivendring.» Han legger også til at «Det virker som de innsatte ikke er så opptatte av å vite hva alle soner for

lengre. Det virker som prosjektet har styrket samholdet i fengselet.» En annen frivillig forteller at det forbedrede miljøet og aktivitetene fører til at flere innsatte viser respekt for og bidrar til fellesskapet, for eksempel ved uoppfordret rydding etter aktiviteter.

De andre innsatte fra Verdal fengsel forteller om en positiv effekt av frivilliges informasjonsmøter i sine tilbakemeldinger. For dem handler det om å få relevant informasjon og vite hva som forventes av dem. På oppfordring om å si noe om de frivilliges arbeid, kom blant annet disse tilbakemeldingene:

«Bra tiltak, veldig greit med info de gir som nyankommet. Da info fra fengselet er mangelfullt.»

«Jeg synes som sagt at dere gjør en fornuftig jobb, for den eneste informasjon vi får er jo på Røde Kors møtet.»

«Får mer info fra Røde Kors enn fra vaktene, især for meg som sliter med lese og forståelsesvansker.»

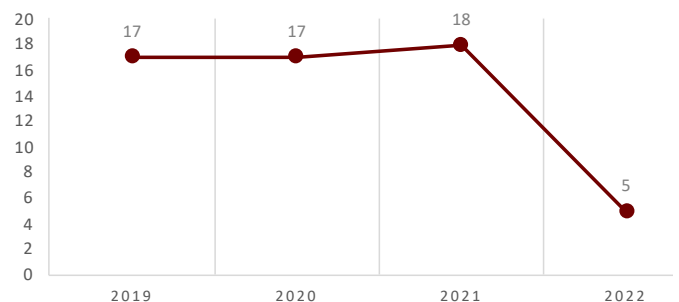
Gjennom informasjonsmøtene ser man en direkte effekt av de frivilliges arbeid. De innsatte får selv formidlet ønsker om orden og atferd, nye innsatte blir innforstått med hva som forventes av dem i fellesskapet, og de oppnår et bedre fengselsmiljø. Denne effekten vil også være i fengslets interesse.

Lokalt nivå

Fengselet

Både på mellommenneskelig og gruppenivå viser prosjektet resultater om økt brukermedvirkning, økt sosial inkludering, og i Verdal fengsel et bedre fengselsmiljø for de frivillige og de innsatte. Disse resultatene vil også ha en sekundær effekt for fengselet som helhet, noe som kommer frem i tilbakemeldinger fra fengselsledelse, og ansatte i fengslene og skole- og helseavdelingene. Tilbakeføringskoordinator og miljøterapeut i Verdal fengsel kan fortelle «om et roligere fengsel». Tilbakemeldingen sees i sammenheng med antallet overføringer fra Verdal fengsel til fengsler med høyere sikkerhetsnivå i løpet av et år. Slike overføringer gjøres for regelbrudd, oppførsel, helsemessige årsaker eller frivillige overføringer. Verdal fengsel har siden 2019 hatt et stabilt antall innsatte som overføres til høyere sikkerhetsnivå, henholdsvis 17, 17 og 18 overføringer per år. Fellesskap og førstehjelp startet i Verdal fengsel i april 2021, men aktivitetsnivået var noe lavt frem til høsten 2021. 2022 er derfor første år prosjektet har vært ordentlig i drift over tid. Per 17.10.22 har det foreløpige tallet på overføringer i 2022 falt til 5.

Antall overføringer per år

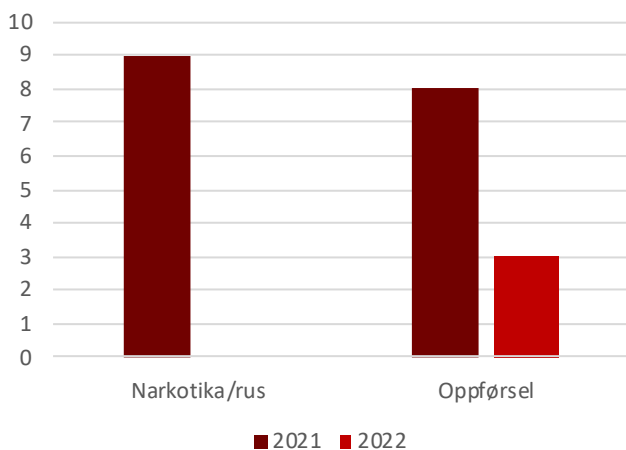

En nærmere titt på grunnlaget for de enkelte overføringene fra oppstarten av prosjektet i 2021 til 2022 hvor det er godt etablert, viser at de

tydeligste endringer gjelder overføringer basert på regelbrudd som omhandler narkotika og rus, som faller fra 9 til 0, og overføringer basert på oppførsel, som faller fra 8 til 3.

Det kan ikke påstås å være en direkte sammenheng mellom prosjektet og færre overføringer som følge av regelbrudd for narkotika eller oppførsel. Det kan likevel gjøres noen antakelser. Sett i sammenheng med effektene og resultatene diskutert over kan man anta at de frivilliges arbeid og aktiviteter for fellesskapet, som er vist å ha effekter for bedre informasjonsflyt, fellesskapsfølelse, inkludering og fengselsmiljø, sammen vitner om et kollektivt bedre fengselsfunn og derfor bedre individuell atferd.

Overføringer

Frivillige i fengsel som ressurs

Tilbakeføringskoordinator i Verdal fengsel understreker at prosjektet ikke koster fengselet noen ressurser, men utelukkende tilfører ressurser. Hun har sett en utvikling der innsatte henvender seg mindre til blant annet miljøterapeut og vakta, fordi de får den informasjonen de trenger fra frivillige. Ansatte opplever færre repeterende spørsmål og forespørsler om ting som ikke alltid inngår i deres stilling og arbeids-

område. Det frigir tid og plass til å utfylle deres egentlige kompetanse og arbeidsoppgaver, som er til for innsattes beste – for eksempel kontaktbetjentsamtaler. Viktig er også *merverdien* som ligger i at de frivillige fyller denne rollen. Som nevnt har de en større nærhet til hverandre, og innsatte vil i visse tilfeller i større grad ta til seg informasjonen fra de frivillige. På den måten bidrar frivillige både til at innsatte kan få bedre nytte av ansattressursene i fengslene, og en bedre informasjonsflyt.

Mange av de ansatte beskriver også frivilliges innsats som en ressurs når det gjelder viktige fokusområder i fengselet. Representant for helseavdelingen i Stavanger fengsel rapporterer at mange av aktivitetene har vært nyttige og støtter arbeidet i helseavdelingen for å bedre hverdagen til de innsatte. Hun trekker frem forebygging av isolasjonsskader, og at frivillige i prosjektet understøtter dette ved å fremme psykisk og fysisk helse blant innsatte. I tillegg vurderes det dithen at *«Innsatte som ikke forstår at vi stadig jobber for å fremme deres fysiske og psykiske helse lettere kan forstå at det er det vi gjør når de sammen med oss som jobber her kan planlegge målrettede tiltak.»* I tilbakemelding fra ansatte i Verdal fengsel kommenteres også effekten av frivillige som ressurser for økt fokus på fysisk og psykososial helse. Særlig ved at de frivillige bistår med aktivisering av innsatte og forbedring av soningsforhold. De frivillige ser ting de ikke ser, for eksempel innsatte som sliter psykisk, og kan formidle dette til de ansatte. I tilbakemelding fra tilbakeføringskonsulent og miljøterapeut i Verdal fengsel kan man lese at *«Prosjektet har fått god aksept og annerkjennelse fra de ansatte i fengselet fordi vi ser at de tilfører oss en ressurs.»*

Samarbeid på tvers i fengselet

Prosjektet har lagt til rette for regelmessige

samarbeidsmøter på tvers i fengselet gjennom ressursgruppemøtene. Under prosjektet er det bedt om tilbakemeldinger om det oppleves at samarbeidet i fengselet på tvers av helseavdelingen, skoleavdelingen, tilbakeføringskoordinator og andre funksjoner i fengselet har blitt bedre. Tilbakemeldingene fra driftskoordinatorene er at samarbeidet stort sett er veldig bra og at prosjektet ikke har gjort det bedre, men at de møtes noe mer regelmessig gjennom ressursgruppemøtene. Prosjektet har derimot ført til et tettere samarbeidet med Røde Kors, der Røde Kors lokalt også representerer en ressurs for fengselet, både ressurser i form av kompetanse, kursholdere og økonomi.

Røde Kors lokalforening

Gjennom prosjektet har lokalforeningen blitt koblet tettere på fengselet og de innsatte enn tidligere. Røde Kors-aktiviteter som Visitortjenesten, Nettverk etter soning og Gatemegling er godt etablerte aktiviteter i fengslene, men følger også en tradisjon i Røde Kors der frivillige går inn i et område eller lokalsamfunn og organiserer tilbud med ressurssterke frivillige for sårbare grupper. I Fellesskap og førstehjelp er hensikten at man heller bruker ressursene blant de som tradisjonelt mottar tilbud og hjelp fra Røde Kors. De kan også bli ressurser for lokalsamfunnet og for Røde Kors. Et godt eksempel på dette er at flere av de frivillige i fengselet sier at de ønsker å fortsette som frivillige etter endt soning:

«Jeg vurderer å fortsette som RK frivillig når jeg flytter hjem. Som frivillig møter du mye folk som ikke har det bra og det å kunne gjøre hverdagen litt bedre - det gjør godt.»

Frivillige i fengselet opplever seg som en integrert del av Røde Kors og ser det frivillige vervet som en anledning til å knytte et nettverk og ha noe

meningsfullt å fylle dagene med både i fengselet og etter løslatelse. I prosjektperioden har 4 av de 21 som har vært frivillige opprettet kontakt med sin lokalforening etter løslatelse. En av de løslatte tok blant annet kontakt med Verdal Røde Kors fordi han ønsket å holde førstehjelpskurs for sine kolleger på sin nye jobb og lurte på om han kunne låne førstehjelpsutstyr.

Det har vært en viktig læring for Røde Kors å se at det finnes gode ressurser i fengslene, ikke bare mens de er i fengselet, men også etterpå. Spørsmålet blir derfor om Røde Kors som organisasjon er klar for å ta imot de frivillige og deres kompetanse etter løslatelse. Gjennom piloten har vi erfart at Røde Kors på lokalt nivå er åpen for å holde kontakten med de løslatte, dersom de ønsker dette.

Røde Kors har gode rutiner for opplæring og godkjenning av frivillige i de ulike aktivitetene som drives lokalt. Det betyr at man som frivillig ikke automatisk er godkjent i andre aktiviteter eller i andre lokalforeninger, selv om man er godkjent som frivillig et annet sted. Gjennom arbeidet i fengselet må de frivillige få veiledning fra Røde Kors slik at de kan engasjere seg i egnet frivillig arbeid etter løslatelse. For eksempel har det blitt gitt informasjon om at frivillige i fengselet som er dømt for seksuallovbrudd ikke vil kunne bli godkjent i Røde Kors-aktiviteter knyttet til barn og unge, eller at løslatte ikke automatisk kan bli frivillige i Nettverk etter soning (NES). En slik situasjon oppsto under prosjektet i Stavanger Røde Kors. En av de frivillige i Stavanger fengsel ønsket etter løslatelse å bli frivillig i NES i Stavanger. Den frivillige tok kontakt med NES og ble invitert som deltaker til å delta på et arrangement. Det oppsto derimot en misforståelse hvor den frivillige var av den oppfatning av at han skulle være på arrangementet som frivillig. Det førte til en litt

uheldig situasjon hvor den frivillige opplevde seg avvist av NES. Det vil være gode muligheter for å inkludere tidligere frivillige i fengsel i Røde Kors, men det er viktig med informasjon til både de frivillige og til Røde Kors lokalt.

Samfunnsnivå

Evalueringen av dette prosjektet viser også at effekten av prosjektet strekker seg utover fengselet og inn i samfunnet på utsiden av murene. På et samfunnsnivå får prosjektet også betydning for andre aktører og organisasjoner, blant dem norsk kriminalomsorg og Røde Kors selv.

Kriminalomsorgen

I virksomhetsstrategien for kriminalomsorgen legges det vekt på; *«en framtidsrettet straffegjennomføring med god tilbakeføring, lavere tilbakefall og domfelte som tar ansvar. Vi har høy grad av brukermedvirkning og inngår gjensidige forpliktende avtaler med domfelte.»*

I tillegg legges det vekt på fellesskapet i fengslene; *«Domfelte har et trygt fellesskap under straffegjennomføringen, og ansatte er aktivt til stede.»*

For mange organisasjoner er det en utfordring å forankre en overordnet strategi på lokalt nivå. De ansatte i Stavanger fengsel har opplevd at prosjektet har flyttet grenser for hvordan de ansatte tenker rundt brukermedvirkning og aktiv deltakelse for innsatte i sin fengselshverdag. Ledelsen er særlig opptatt av at grenser har blitt flyttet i et fengsel med høyt sikkerhetsnivå.

«Prosjektet utfordrer ansattes holdninger i forhold til sikkerhet og muligheter rundt innsattes roller og deltagelse. Prosjektet vil med tiden kunne endre disse holdningene.»

I Verdal fengsel falt prosjektet mer naturlig på plass blant de ansatte. Selv før prosjektet ble startet hadde enkelte ansatte beskrevet tankegangen om fengselet som et lokalsamfunn.

Prosjektet har vist fengslene tydelig hva som er mulig å få til bare man gir de innsatte tillit og mulighet for deltakelse:

«Kriminalomsorgen må via prosjektet også ta hensyn til innsattes behov og ønsker på en annen måte enn tidligere, noe som er meget positivt.» - tilbakeføringskoordinator Stavanger fengsel.

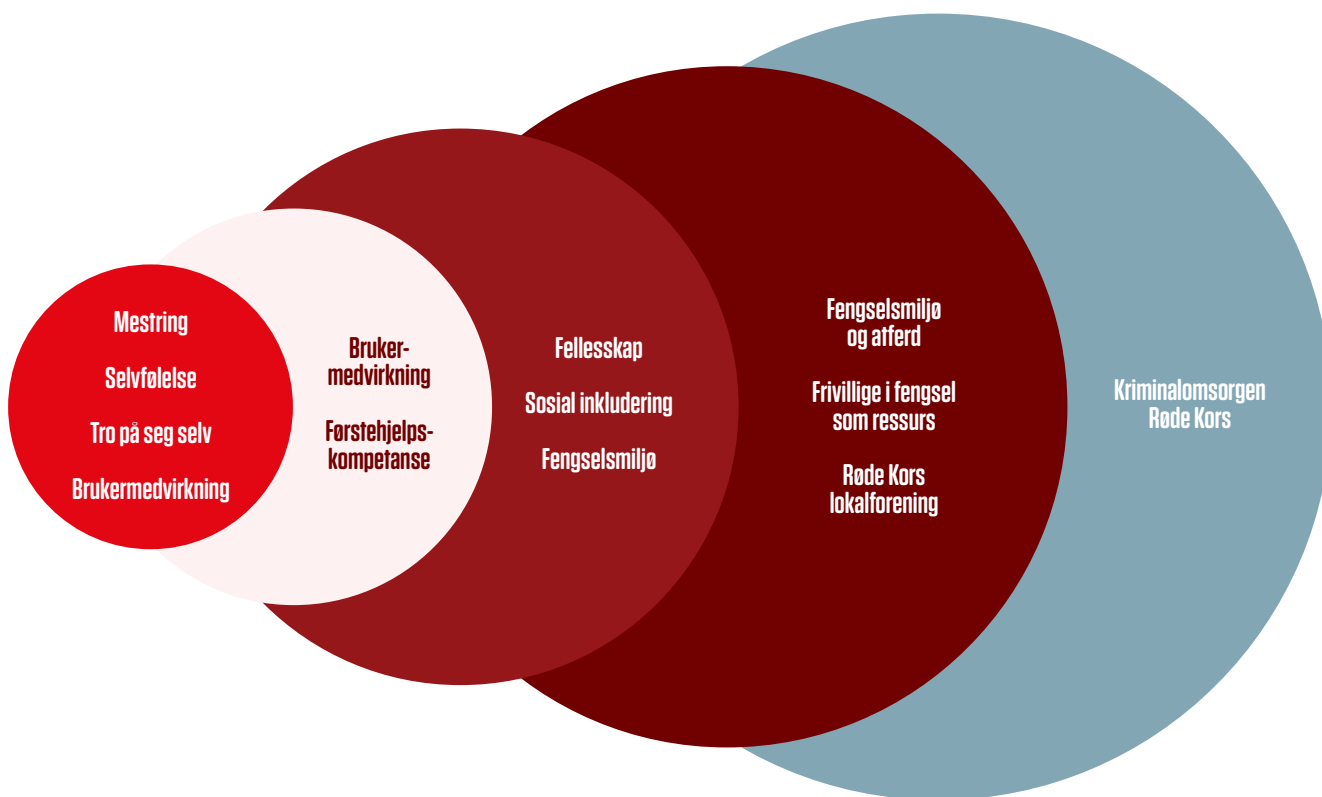
Prosjektet kan være med på å skape gode arenaer for å oppfylle kriminalomsorgens visjon om mer aktive innsatte og øke muligheten for meningsfull sysselsetting for innsatte.

Norges Røde Kors

I hovedprogrammet til Norges Røde Kors legges det blant annet vekt på; *«Å gi mennesker mulighet til å utvikle seg selv og lokalsamfunnet sitt gjennom frivillig engasjement.»* Prosjektet har vist at selve rollen som frivillig også er en viktig arena for mestring og bygging av selvfølelse for grupper som tradisjonelt blir deltakere i Røde Kors-aktiviteter. Prosjektet har også utfordret måten Røde Kors tenker rundt frivilligheten som mestringsarena og aktiv brukermedvirkning: målgrupper i Røde Kors skal ikke være passive mottakere av hjelp eller tilbud, men bør være med på å definere behovet og forme tilbudene etter disse behovene.

Effektene og resultatene fra prosjektet vil kunne gi et viktig grunnlag for utviklingen av aktiv og reell brukermedvirkning inn i alle aktivitetene i Røde Kors. Slik vil Røde Kors kunne følge opp mål om å bygge fellesskap og mestring i lokalsamfunn gjennom frivillig engasjement.

KAPITTEL 5

Resultatene oppsummert

Resultatene av evalueringen basert på de ulike tilbakemeldingene, evalueringsskjemaene og målingene viser at prosjektet har hatt effekter på flere områder og på nivåer i og utenfor fengselet.

Først og fremst er resultatene tydelige og positive for den enkelte **frivillige i fengsel**. Det er de frivillige som står i prosjektets sentrum som sentrale og aktive deltakere. Evalueringen har vist at for noen innsatte blir deltakelse i frivilligrollen en arena for personlig *mestring og utvikling*. Opplevelsen av å få til noe man jobber for og som man får positiv respons for, kan føre til bedre selvfølelse og øke troen på seg selv. Videre opplever de frivillige i fengsel en økt *brukermedvirkning*. En viktig del av prosjektet og CBHFA-modellen er at det er de frivillige som skal identifisere hva deres lokalsamfunn har behov for. Gjennom aktiv deltakelse i arbeidet ved å planlegge og gjennomføre tiltak, oppleve tillit og gjennomslag for forslagene, opplever frivillige at de faktisk får være med å be-

slutt opplever frivillige i fengsel økt kunnskap om, og kompetanse i livreddende *førstehjelp*, gjennom kursene de mottar og også selv får holde.

Resultatene har vist positive effekter for **andre innsatte** i fengslene. Gjennom likheten og nærheten til de frivillige i fengselet og arbeidet de gjør på vegne av hele fengselet, opplever også andre innsatte en viss økning i *brukermedvirkning*. Innsatte rapporterer å være fornøyd med arbeidet og aktivitetene de frivillige organiserer. I tillegg har prosjektet effekt for andre innsatte ved at også de får økt sin kunnskap og kompetanse i livreddende *førstehjelp* gjennom kursene som holdes av eksterne kursholdere og de frivillige i fengselet.

Prosjektet har vist effekter for **fellesskapet** i fengslene. I Verdal rapporterer innsatte at det er en direkte sammenheng mellom de frivilliges innsats og at det har blitt bedre *fellesskap* i fengselet. De innsatte opplever at de kan ta kontakt med de frivillige, og at de er gode på å *inkludere*

andre. Opplevelsen av å bli inkludert begynner allerede ved informasjonsmøtet de frivillige holder for nye innsatte. I Stavanger fengsel er de ikke like opptatt av at de arbeider for å skape et fellesskap i fengselet, men er også der opptatt av sosial inkludering. I begge fengsler organiserer de frivillige fellesaktiviteter som beskrives som å ha positiv effekt i form av å få med innsatte som vanligvis ikke deltar i organiserte fellesaktiviteter. Dette arbeidet rapporteres i Verdal fengsel å ha en ytterligere effekt for et bedre *fengselsmiljø*. Også her får informasjonsmøtene noe av æren, og det beskrives en større *ro og respekt* innad i innsattgruppen.

Et bedre fellesskap preget av respekt mellom innsatte har også hatt effekt for fengselet, på lokalnivå. Ansatte i Verdal fengsel rapporterer om et bedre *fengselsmiljø* og bedre *atferd* blant innsatte. De opplever en større ro blant innsatte, og har merket seg at antallet overtredelser av regler som fører til overføring til annet fengsel har gått kraftig ned under pilotperioden.

Begge fengslene omtaler de *frivillige som en ressurs*. Gjennom sitt arbeid setter de søkelys på forebygging av helseproblemer, noe som har ført til at helseavdelingene opplever de innsatte som en viktig ressurs i sitt arbeid. I tillegg har prosjektet skapt et tettere samarbeid mellom frivillige i fengsel og Røde Kors lokalforeninger, både i fengsel og etter løslatelse.

Prosjektet har vært med på å flytte grensene i fengslene og er med på å endre holdninger blant de ansatte. Dette har også hatt en effekt på den overordnede samtalen om brukermedvirkning i kriminalomsorgen og Røde Kors på det vi kan kalle samfunnsnivå.

Måloppnåelse

Evalueringen viser at Fellesskap og førstehjelp

som pilotprosjekt i Verdal og Stavanger fengsel har hatt flere positive effekter både for på forhånd oppgitte målsettinger, og mer uforutsette områder. Evalueringen viser med det effekter som går ut over pilotprosjektets opprinnelige målsetting; *å gi innsatte mulighet, støtte og kompetanse til å motta og formidle livreddende kunnskap, og å bedre egen og andre innsattes helsesituasjon under og etter soning.*

Prosjektet tilrettelegger for opplæring og støtte for at frivillige i fengsel kan opparbeide seg kompetanse om helse og førstehjelp, og formidle denne videre gjennom å organisere førstehjelpskurs og informasjonskampanjer om forebygging av sykdom. Prosjektet har tatt i bruk en bred definisjon av helse, og promotering av god fysisk og psykisk helse har stått sentralt i frivilliges arbeid. Prosjektets hovedmålsetting er i stor grad oppnådd.

Et av prosjektets delmål var; *å redusere risikoen for overdosedødsfall etter løslatelse ved å sikre at alle innsatte skal få tilbud om førstehjelpsundervisning*. Det ble i prosjektperioden gjennomført færre førstehjelpskurs enn planlagt. Årsaken til dette var manglende struktur for opplæring av kursholdere i begynnelsen av prosjektperioden. Etter februar 2022 har det vært mulig å gi kursholderopplæring til de frivillige i fengselet for å nå delmålet om; *å sikre bærekraft i prosjektet ved å utdanne kursholdere blant de innsatte*. Målet er delvis oppnådd.

På grunn av tilliten de frivillige har opparbeidet seg i Verdal fengsel har de i tillegg til å holde førstehjelpskurs også fått ansvaret for å holde opplæring av Nalokson nesespray. Dette bidrar direkte til å redusere risikoen for overdosedødsfall etter løslatelse.

Selv om det har vært noe utfordringer knyttet

til innhenting av spørreundersøkelser og evalueringsskjemaer fra innsatte og frivillige, har datagrunnlaget vært bredt innhentet fra ulike aktører tilknyttet prosjektet. Evalueringen har vist at prosjektet har hatt effekter ikke bare for de frivillige i fengslene og andre innsatte, men på flere nivåer; på individnivå for deltakende frivillige i fengsel, mellommenneskelig nivå for andre innsatte, gruppenivå for hele fengselsfellesskapet, lokalnivå for fengselet, og til slutt samfunnsnivå som strekker seg utenfor fengselets murer.

Underveis i prosjektet har også andre områder vist seg å være viktige for de frivillige i fengsel. Særlig har vi sett at fellesskap og fengselsmiljø har fått en sentral rolle i deres aktiviteter. De har arbeidet i tråd med CBHFA-modellen hvor de frivillige har vært nøkkelpersonene som har identifisert behovene i sitt lokalsamfunn. Som del av innsattgruppen er de frivillige tett på og kan se hva behovene er. Dermed har også pilotprosjektet utviklet seg i den retningen de frivillige setter.

Gjennom evalueringen har det blitt tydelig at prosjektet har utviklet seg på hver sin måte i de to fengslene Verdal og Stavanger. Helt fra første rekrutteringsfase har måten de frivillige i hvert av fengslene har arbeidet på skilt seg fra hverandre. Særlig har sikkerhetsnivå formet arbeidsmetode og aktiviteter i fengslene. I Verdal fengsel har arbeidsforholdene til de frivillige skapt rom for en jevnere flyt av frivillige og organisering av aktiviteter. Det betyr ikke at prosjektet er *mer vellykket* i Verdal fengsel enn i Stavanger fengsel. Prosjektet og de frivillige i Stavanger har utfordret fengselets rutiner og holdninger til brukermedvirkning. Evalueringen har vist effekter i begge fengsler. Ulike resultater i form av hvor mye målbar effekt man har oppnådd skal ikke forveksles med graden av suksess.

Viktige læringspunkter

CBHFA-modellen er en meget fleksibel modell som kan tilpasses alle former for lokalsamfunn. Den må likevel tilpasses hver kontekst, hvert land og hvert fengsel. Tilpasningen har skjedd først fra irsk til norsk modell, deretter til Verdal fengsel og Stavanger fengsel. Slik må modellen også tilpasses nye fengsler som skal innføre den, men for veien videre har erfaringene fra piloten gitt Norges Røde Kors og kriminalomsorgen viktige læringspunkter:

- Logistikk og bygningsmasse har stor betydning for arbeidet i fengslene. Det har vist seg å være viktig å se på oppbygningen i fengselet for å kunne tilpasse organiseringen til de frivillige og ressursgruppen. I fengsler på høyt sikkerhetsnivå er det nødvendig å se på hver avdeling i fengselet som egne lokalsamfunn og ikke nødvendigvis se hele fengselet under ett.
- Arbeidet og aktivitetene vil forme seg etter hva de frivillige synes er viktig og hvilke behov som er i det aktuelle fengselet.
- Det må gis god og regelmessig informasjon om arbeidet til alle delene av fengselet og lokalforeningene. Vi har erfart at det aldri er nok informasjon, særlig må det sikres informasjon til betjentene i fengselet.
- For bedre forankring og for å sikre ressurser på tvers i fengselet er det viktig å koble skoleavdelingen og helseavdelingen tettere på. Dette gjelder både under opplæringen av de frivillige, men også under gjennomføringen av aktivitetene.
- Det er behov for å sikre aktivitetsmidler for driften av aktiviteter i fengselet. Det har vist seg å være behov for ca. kr. 20 000 per fengsel og at midlene administreres av lokalforeningen.

Midlene brukes til kontormateriell, opplæringsmateriell, midler til gjennomføring av aktiviteter kaffe, popkorn, vaffelrøre og premier.

- Koblingen til lokalforeningen er viktig for støtte og veiledning av de frivillige, men også for kontakten etter løslatelse.
- Nøkkelen til førstehjelpsundervisningen har vært innføring av opplæring i praktisk førstehjelp og forenklet kursholderkurs i praktisk førstehjelp. Det betyr likevel ikke at alle frivillige er komfortable med å holde kurs foran andre innsatte. Det er viktig å bruke tid etter opplæringen for å trygge de frivillige i rollen som kursholder.

Veien videre

I løpet av pilotprosjektet ble det tydelig at Fellesskap og førstehjelp passer godt inn i Verdal fengsel med lavt sikkerhetsnivå, og mye viktig læring i tilpasningen av modellen i Stavanger fengsel med høyt sikkerhetsnivå. I juni 2022 ble det sikret videre finansiering av Stiftelsen Dam for prosjektfase 2 – fra 01. september 2022 til 31. august 2024. I neste prosjektfase skal Fellesskap og førstehjelp først og fremst implementeres på større fengsler på høyt sikkerhetsnivå Åna fengsel og Ringerike fengsel. Dette for å vurdere hvordan modellen kan tilpasses større fengsler med andre logistikk- og sikkerhetsutfordringer enn det Stavanger fengsel har. Allerede høsten 2022 har Fellesskap og førstehjelp blitt implementert på Bredtveit fengsel og forvaringsanstalt. Det er for å vurdere effekten av modellen for kvinnelige innsatte, som til nå ikke har vært målgruppen i dette prosjektet.

Besøksadresse Hausmanns gate 7, 0186 Oslo Postadresse Postboks 1, Grønland, 0133 Oslo
Telefon (+47) 22 05 40 00 E-post post@redcross.no